

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN

Utvärdering av miljöinvesteringar Landsbygdsprogrammet 2007-2013

Specialinsatser för landskapets natur- och kulturvärde
och Restaurering av stenmurar

Rapportnr: 2016:53

ISSN: 1403-168X

Rapportansvarig: Ann-Charlott Hajdu-Rafis

Foto framsida: Ann-Charlott Hajdu-Rafis och Helena Tisell

Utgivare: Länsstyrelsen i Västra Götalands län, landsbygdsenheten, Borås, 2016

Rapporten finns som pdf på www.lansstyrelsen.se/vastragotaland under Publikationer/Rapporter.

Rapport:

Utvärdering av miljöinvesteringar Landsbygdsprogrammet 2007-2013 Specialinsatser för landskapets natur- och kulturvärden & Restaurering av stenmurar

Okt 2016, Markör Marknad och Kommunikation AB

Uppdrag: Utvärdering av EU-stödprojekt
Beställare: Länsstyrelsen Västra Götaland
Kontaktperson Lst VG: Ann-Charlott Hajdu-Rafis
Projektledare Markör: Linn Nilsson
Datainsamlingsperiod: September-oktober 2016

Markör Marknad och Kommunikation AB

Markör hjälper större företag och organisationer att fatta rätt beslut – det gör vi genom utredningar, undersökningar och utvecklingsarbete på plats hos våra kunder.

Innehåll

1.	Bakgrund och syfte	4
2.	Teknisk beskrivning.....	4
3.	Disposition.....	5
4.	Resultat	6
4.1	Om de svarande.....	6
4.2	Anledningen till att projektet genomfördes.....	7
4.3	Rådgivningens betydelse	8
4.4	Olika målvärden som projektet arbetat med	9
4.5	Projektets inverkan på olika målvärden	11
4.6	Projektets betydelse för den egna verksamheten.....	13
4.7	Erfarenheter och kunskaper.....	14
4.8	Informationsinsatser	15
4.9	Samarbeten med andra aktörer.....	17
4.10	Positiva effekter på det lokala näringslivet.....	18
4.11	Lokal uppmärksamhet.....	19
4.12	Hur kan projektet användas i bygden och komma fler till nytta?	19
4.13	Det ekonomiska stödets betydelse	21
4.14	Projektens bidrag till andra miljömål	22
4.15	Inverkan på kulturvärden.....	24
5.	Summerande slutdiskussion	25
5.1	Vilka effekter har uppnåtts genom miljöinvesteringen	26
5.2	Synergier	27
5.3	Betydelsen av ekonomiskt stöd och rådgivning	27
5.4	Hur kan resultatet användas i framtida miljömålsarbete?	27
	Bilaga 1 Enkät.....	29
	Bilaga 3 Öppna svar.....	32

1. Bakgrund och syfte

Möjligheterna att bo, verka och leva på landsbygden är avgörande för miljömålet "Ett rikt odlingslandskap". För att bevara kulturmiljövärden i odlingslandskapet behövs insatser på alla nivåer i samhället. Hur den gemensamma europeiska jordbrukspolitiken utformats har också haft betydelse för hur man kan arbeta med ett aktivt bevarande och skötsel av kulturmiljövärden. Till exempel har miljöersättningar och miljöinvesteringar 2007-2013, som finansieras både nationellt och av EU, bidragit till att kulturbärande landskapselement, jordbrukets äldre ekonomibyggnader och kulturmiljöer i odlingslandskapet har fått ett nyuppvaknande. Särskilt gäller detta miljöinvesteringarna för Specialinsatser för landskapets natur och kulturvärden och Restaurering av stenmurar/fägator.

I det nya Landsbygdsprogrammet 2014-2020 blir det mindre pengar till denna typ av åtgärder. Länsstyrelsen Västra Götaland vill därför lyfta fram och tydliggöra vilka effekter som har uppnåtts genom miljöinvesteringarna *Specialinsatser för landskapets natur och kulturvärde* och *Restaurering av stenmurar/fägator*.

Markör har fått uppdraget att genomföra utvärderingen av miljöinvesteringarna. I utvärderingen vill vi besvara bland annat följande frågeställningar:

- vilka effekter har uppnåtts genom miljöinvesteringen?
- vilken effekt har projektet haft för landskapets natur och kulturvärden?
- vilka erfarenheter och kunskaper har insatserna bidragit till?
- hur bevaras och sprids dessa kunskaper?
- hur kan kunskapen och resultaten användas för framtida miljömålsarbete?

2. Teknisk beskrivning

Undersökningen har genomförts av Markör Marknad och Kommunikation AB och datainsamlingsmetoden har varit telefonintervjuer, som föregåtts av ett informationsbrev.

Undersökningen har baserats på ett totalurval om 60 kontakter, personer som har fått beviljat stöd och genomfört projektet. Vår ambition har varit att genomföra så många intervjuer så möjligt. Totalt har 54 intervjuer genomförts under perioden 21 september – 6 oktober, vilket innebär en svarsfrekvens på 90 procent.

Enkäten har tagits fram med bas i utkast från förfrågan samt i dialog med beställaren för att slutgiltigt godkännas av beställaren.

Telefonintervjuerna har genomförts av en senior intervjuare från Markörs egen intervjuarkår. Intervjuerna föregicks av ett informationsbrev om bakgrund och syfte med undersökningen, med Länsstyrelsen Västra Götaland som avsändare. Informationsbrevet skickades ut i huvudsak via e-post och ett mindre antal skickades ut postalt.

3. Disposition

Resultaten presenteras med diagram som kommenteras i text, dels på totalnivå och dels per undergrupp. Undergrupperna i det här fallet utgör fem olika verksamhetskategorier: person/enskild firma, aktiebolag, kommun, ideell förening och statlig enhet. Undergrupperna är i det här fallet för små för att vi ska kunna analysera några signifikanta skillnader mellan undergrupperna. Nedbrytningen på undergrupper görs därför inte i jämförande syfte utan för att göra det möjligt att studera resultatet för de olika undergrupperna var för sig. Öppna frågor redovisas med text i sammanfattande punkter och illustreras med exemplifierande citat.

Bastal anges vid respektive fråga. Samtliga öppna svar finns att läsa i bilaga till rapporten. Vid flervalsfrågor anges andel av antal svarande som uppgivit ett visst alternativ, vilket gör att summan ibland överstiger 100 procent. Maskinella avrundningar förekommer.

Bilagor

Bilaga 1	Enkät
Bilaga 2	Tabeller med nedbrytningar på undergrupper (Bifogas inte då undergrupperna är för små för att några signifikanta skillnader kan analyseras)
Bilaga 3	Öppna svar

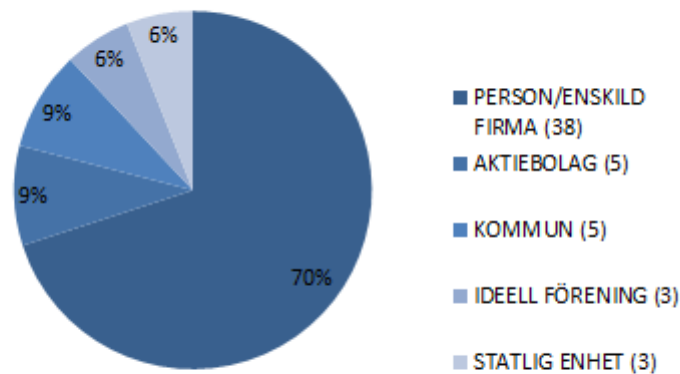

4. Resultat

I följande avsnitt redovisas resultaten från undersökningen.

4.1 Om de svarande

Målgruppen i undersökningen

Målgruppen i undersökningen består i huvudsak av privatpersoner eller enskilda firmor, som utgör 70 procent av den totala målgruppen. Därutöver finns aktiebolag, kommuner, ideella föreningar och statliga enheter representerade. Bastalen för respektive grupp står inom parentes. Samtliga statliga enheter och kommuner som fanns med i urvalet har deltagit i undersökningen. Med statliga enheter menar vi i det här fallet länsstyrelser. De deltagande kommunerna är Kungälv, Stenungsund, Partille, Uddevalla och Tanum.

4.2 Anledningen till att projekten genomfördes

Respondenterna fick i undersökningen svara på varför de sökte stödet och genomförde projektet. Undersökningen visar att de som sökt stödet har gjort det främst av fyra anledningar:

- Det finns ett stort kulturhistoriskt intresse hos respondenterna och man har önskat bevara kulturhistoriska värden/minnesmärken genom att restaurera i gammal stil (exempelvis stenmurar, alléer, fägator, broar). Vidare framgår att kulturhistoriska byggnader renoverats och bevarats i sin ursprungliga stil. Det rör sig om olika typer av byggnader som har ett kulturvärde, bland annat en överloppsbyggnad till jordbruket, en skiftesladugård, byggnad med vasstak, ett ryttartorp och en jordkällare.
- Några av projekten har handlat om att bevara det öppna landskapet och värna om naturen, biotopens mångfald samt växt- och djurliv. Insatserna har bland annat handlat om att återskapa gammal betesmark, bevara torrängar och våtmarker, beskära skyddsvärda träd, röja i syfte att förhindra igenväxt och bevara det öppna landskapet, åtgärdsprogram för utrotningshotade arter o biotoper som finns i rikkärr och återskapande av en traditionell slätteräng.
- En majoritet av respondenterna har också sett stödet som en möjlighet att utveckla sin verksamhet. 76 procent av respondenterna har haft nytta av projektet i sin verksamhet.
- Flera projekt har handlat om att göra det kulturhistoriska området där de verkar/bor mer tillgängligt för allmänheten.

Citat:

”Anledningen till att jag sökte detta stöd var för att hembygdsföreningen i min kommun hade fått en gård som senare skulle bli till kulturresevat. Denna gård hade stått öde länge och förfallit. För att kunna använda den, visa och berätta på ett pedagogiskt sätt hur det sett ut bakåt i tiden behövde man restaurera dessa stenmurar.”

”Jag ville bevara vasstaket på byggnaden som projektet berör, på det kulturhistoriska sätt som det är byggt och inte lägga på plåttak. Byggnaden är cirka 150 år gammal så jag ansåg att det var viktigt att bevara det kulturhistoriska värdet.”

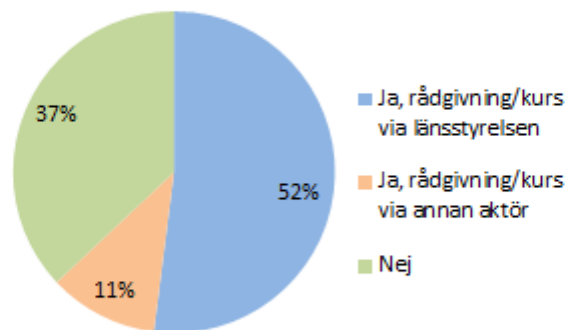
”Anledningen till att vi sökte stödet och genomförde projektet var kort och gott för att vi ville göra en bra insats för vår våtmark.”

”Anledningen till att jag genomförde projektet var för att jag ville ha ett ökat besöksantal till min gård.”

4.3 Rådgivningens betydelse

Har du fått rådgivning eller deltagit i någon kurs som haft betydelse för att du kunde genomföra ditt projekt?

Bestäl - Person/Enskild firma: 38; Aktiebolag: 5; Kommun: 5; Ideell förening: 3; Statlig enhet: 3; Totalt: 54

En majoritet av de som beviljats stöd och genomfört projektet har haft rådgivning i någon form eller deltagit i en kurs, som har haft betydelse för projektet. Vi pratar i det här sammanhanget om kostnadsfri rådgivning bortsett från något enstaka fall där konsult har bekostats inom ramen för projektet. 52 procent av respondenterna har deltagit i en kurs eller haft rådgivning från Länsstyrelsen. 11 procent har haft stöd från andra aktörer. Andra rådgivande aktörer som nämns är universitetet, en byggnadsantikvarie, en biologkonsult, Nääs byggnadsvård, Skara länsmuseum och "Fåglar i fältlandskapet". Det är främst person/enskild firma som sökt rådgivning via annan aktör. Värt att notera är också att inom gruppen ideella föreningar har samtliga haft rådgivning eller gått kurs hos länsstyrelsen.

Citat:

"Jag har deltagit i en kurs som anordnades av Länsstyrelsen, den handlade om skötsel av slåtteräng."

"Jag har fått fortlöpande rådgivning av Länsstyrelsen. Inblandade parter har suttit i möten där man har diskuterat detta projekt. Det har varit miljövårdsavdelning på kommunen, bönder i samhället och Länsstyrelsen."

"Jag har fått mycket hjälp utav min handläggare på Länsstyrelsen, som också var den som från början rekommenderade mig att genomföra projektet."

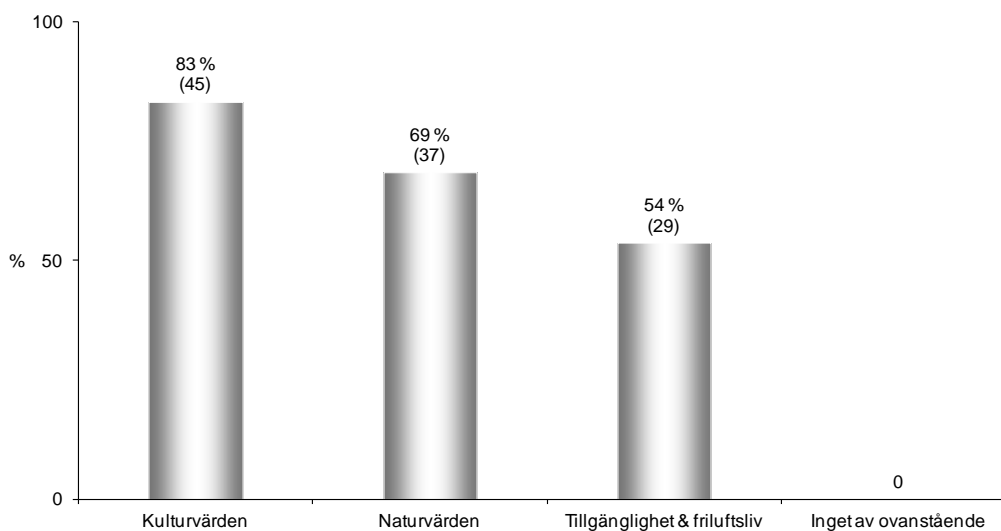
”Jag har fått rådgivning av Länsstyrelsen om hur jag skulle skriva min ansökan om stöd för att den med högre sannolikhet skulle gå igenom.”

”Jag har fått rådgivning av Länsstyrelsen som tillsammans med mig satte upp en projektplan som skulle följas.”

”Jag har inte gått någon kurs, men jag har däremot fått ett väldigt bra stöd från Länsstyrelsen i samband med att jag startade detta projekt.”

4.4 Olika målvärden som projekten arbetat med

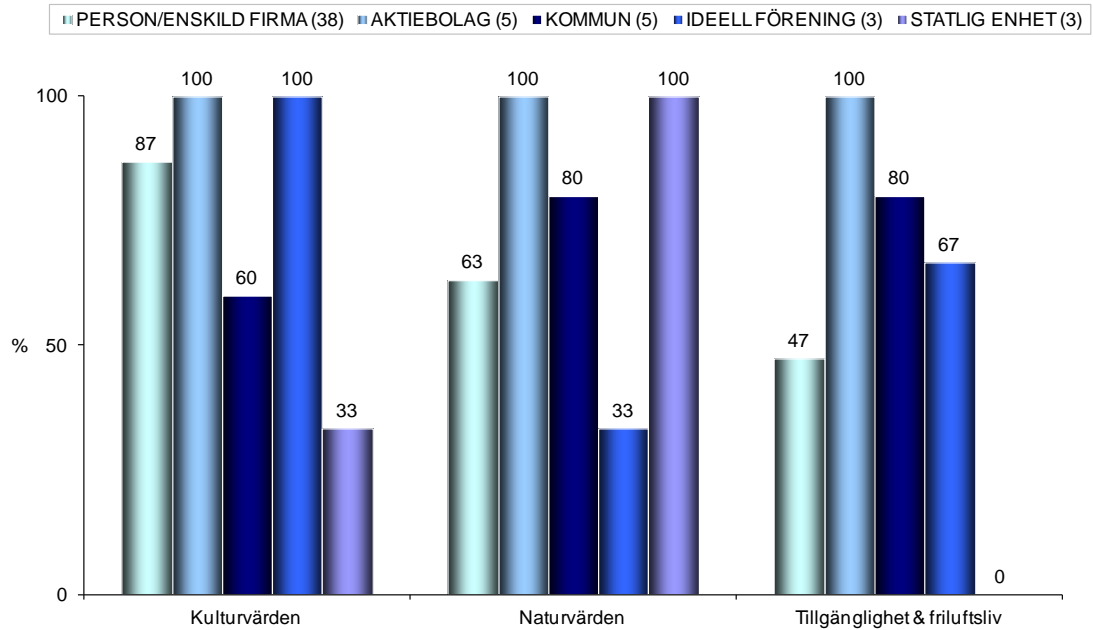
Vilket/vilka av följande olika värden i odlingslandskapet skulle du säga att du arbetat med i ditt projekt? Flera svar möjliga.
(Bastal: 54)

Undersökningen visar att alla projekt arbetat med något eller flera av värde målen. En betydande majoritet, 83 procent av de svarande, säger sig ha arbetat med kulturvärden i sina projekt. 69 procent svarar att de har arbetat med naturvärden och 54 procent har arbetat med tillgänglighet och friluftsliv.

Vilket/vilka av följande olika värden i odlingslandskapet skulle du säga att du arbetat med i ditt projekt? Flera svar möjliga.

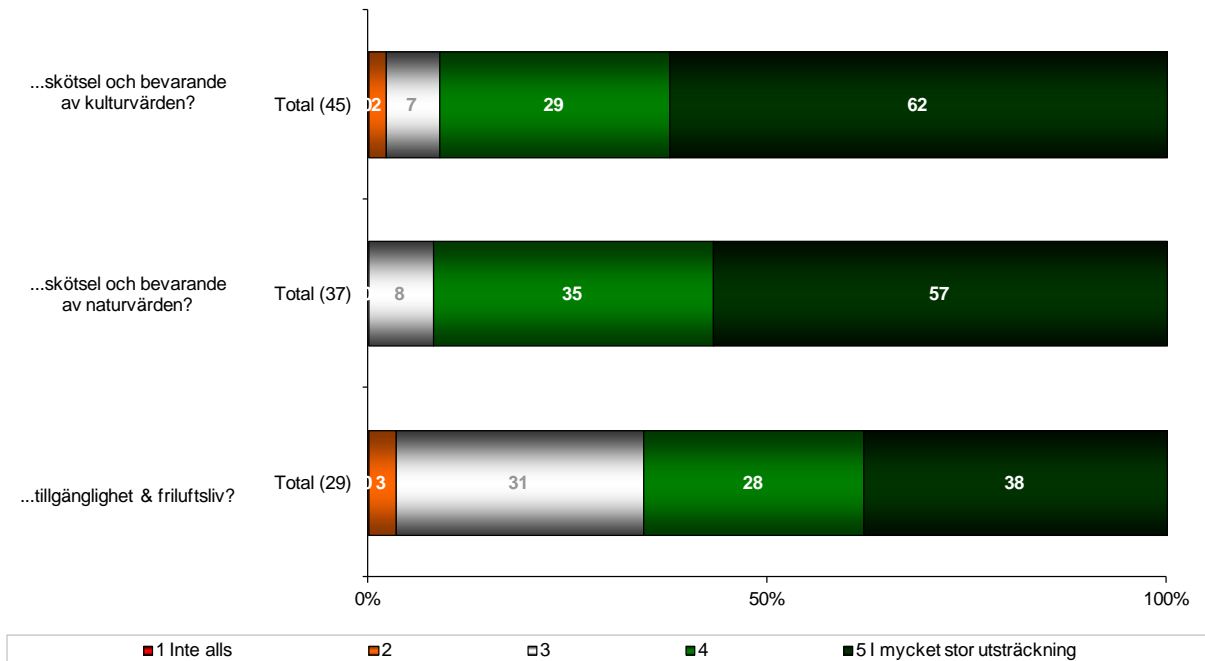

Inom undergruppen aktiebolag visar undersökningen att alla projekten haft lika stark koppling till alla de tre värdena. Inom de ideella föreningarna tyder svaren på att det är kulturvärdena man arbetat med i störst utsträckning. I projekt som drivits av kommuner ser vi en jämnare spridning mellan vilka värden man arbetat med. Personer/enskilda firmor har framför allt arbetat med kulturvärden men också med naturvärden och tillgänglighet och friluftsliv, om än inte i lika stor utsträckning. Länsstyrelserna har arbetat med naturvärden i större utsträckning än övriga värden.

4.5 Projektens inverkan på olika målvärden

I vilken utsträckning tycker du att ditt projekt bidragit till...

Majoriteten av projekten har haft en mycket positiv inverkan på skötsel och bevarande av natur- och kulturvärden samt på tillgänglighet och naturliv. De gröna färgmarkeringarna talar om att projektet bidragit i stor utsträckning, betyg 4+5. Orange färg anger att projektets bidrag varit av liten omfattning och det rör sig om några enstaka fall. Vi har inga röda markeringar som skulle innebära att projektet inte alls bidragit till att bevara värden kopplat till kultur, natur, tillgänglighet och friluftsliv.

Av de som tidigare svarat att man arbetat med kulturvärden i sitt projekt (45 svarande), så anser en betydande majoritet, 91 procent, att projektet bidragit till skötsel och bevarande av kulturvärden i stor utsträckning. Endast 2 procent menar att projektets bidrag till bevarande av kulturvärden varit ringa.

Av de som tidigare svarat att man arbetat med naturvärden i sitt projekt (37 svarande), så ser vi liknande resultat som för kulturvärden. En betydande majoritet, 92 procent, anser att projektet bidragit till skötsel och bevarande av naturvärden i stor utsträckning. Ingen bedömer projektets bidrag till mindre än 3, på en skala 1-5.

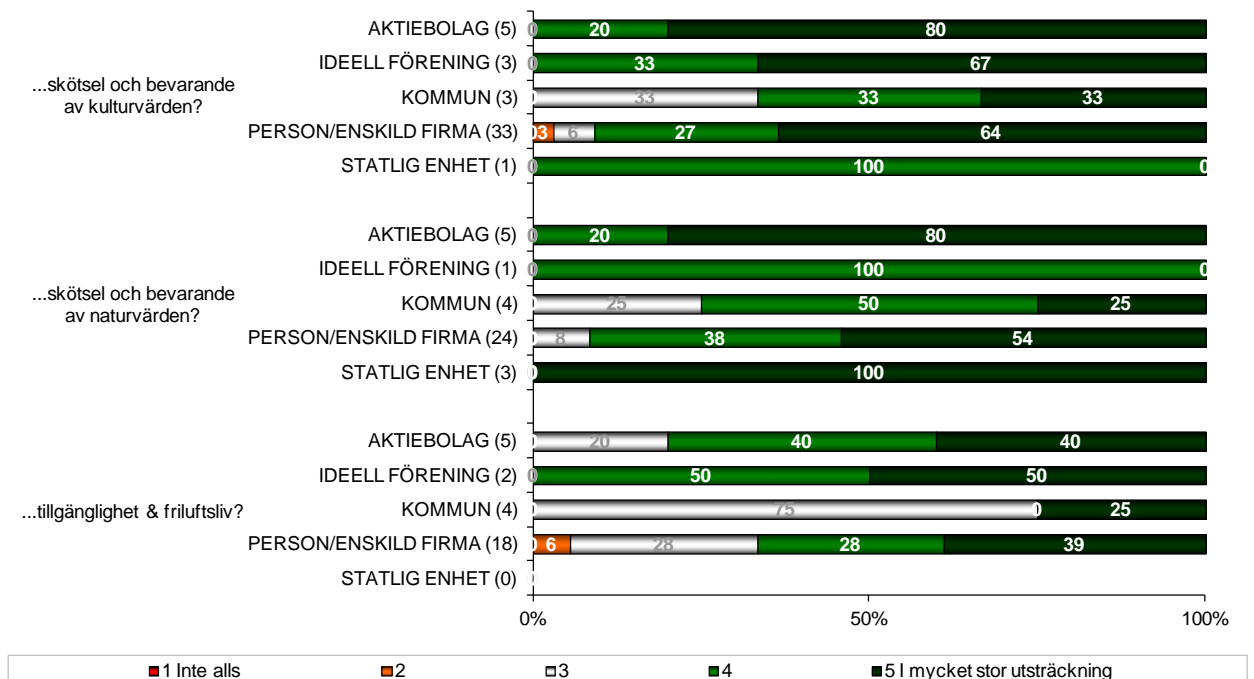

Det är 29 respondenter som tidigare svarat att man arbetat med tillgänglighet och friluftsliv i sitt projekt. 66 procent menar att projektet bidragit till ökad tillgänglighet och friluftsliv i stor utsträckning. Endast 3 procent menar att projektets bidrag till ökad tillgänglighet och friluftsliv varit ringa. När det gäller tillgänglighet och friluftsliv så används betyget 3 i större utsträckning, vilket tyder på en mer begränsad påverkan/effekt.

Undersökningsresultatet tyder på att man arbetat med dessa målvärden på ett lyckosamt sätt. Vi kommer närmare in på hur man arbetat med dessa värden och vilken nytta det har gett längre fram i rapporten.

På undergruppsnivå kan vi konstatera att kommunerna är lite mer försiktiga i sin bedömning. Vi ser i diagrammet nedan att betyg 3 på en skala 1-5 förekommer i större utsträckning bland kommuner.

I vilken utsträckning tycker du att ditt projekt bidragit till...

4.6 Projektets betydelse för den egna verksamheten

En majoritet, 76 procent, svarar att projektet haft en positiv effekt på den egna verksamheten. Några verksamheter har effektiviserats tack vare projektet. Andra verksamheter, som är besöksinriktade, har ökat sin attraktionskraft och blivit mer lönsamma. Betydelsen kan också ses i estetiska termer i tillägg till de ekonomiska. Nedanstående punkter sammanfattar de positiva effekter som projekten haft för den egna verksamheten:

- Guidade turer har fått ökat attraktionsvärde
- Projektdeltagare har kunnat öka sin kunskap och sina erfarenheter, vilket varit centralt för verksamheten
- Mer betesmark till djuren
- Gården/området har fått fler besökare
- Ökad tillgänglighet har bidragit till fler turister
- Bättre lämpade byggnader har effektiviserat verksamheten
- Bättre odlingsmöjligheter har gjort verksamheten mer lönsam
- Estetisk nytta

De som svarat att projektet inte haft någon nytta för den egna verksamheten är delvis personer som sökt stödet av privat intresse och inte kopplat till en verksamhet. De har haft nytta/glädje av projektet privat, men däremot har det inte gynnat en specifik verksamhet.

Flera betonar att även om inte projektet haft någon direkt inverkan på verksamheten så har nyttan varit estetisk, miljömässig och/eller kulturhistorisk.

Citat:

"Mina får betar i detta område. Projektet har resulterat i mer betesmark, men också naturbete med särskilda värden."

"Detta projekt har lett till att landskapet har blivit mer attraktivt, och lockat mer människor till min verksamhet."

"Vi som sköter reservatet har lättare att ta oss fram, och detta gäller även för besökare. Projektet har också bidragit till att det är lättare att pedagogiskt förklara hur det har sett ut historiskt."

”Varje ny restaurerad betesmark ger erfarenheter. Både när det kommer till hur man ska göra, och hur man inte ska göra. På så sätt har jag haft nytta av projektet i min verksamhet, jag har fått mer erfarenhet och kunskap som jag kan använda mig av framöver.”

”Detta projekt har gjort att skogsmark som fanns planterad runt jordbruksmarken inte längre förhindrar att solen lyser på jordbruksmarken, och detta i sin tur leder till bättre odlingsmöjligheter på åkrar.”

4.7 Erfarenheter och kunskaper

Resultaten visar att projekten genererat nya erfarenheter och kunskaper, dels kopplat till ansökningsprocessen och administrationen och dels kopplat till projektets genomförande och resultat. Det är genomgående positiva erfarenheter bortsett från ett par personer som representerar länsstyrelsen i det här sammanhanget. Deras erfarenheter inkluderar upplevelsen av en omfattande och tung administration. Nedanstående punkter sammanfattar i huvudsak vilken typ av erfarenheter och kunskaper som projekten bidragit till:

- Kunskap om stöd och hur man söker stöd
- Kunskap om kulturhistoriska värden och vikten av att bevara dem
- Praktisk kunskap i hur man restaurerar stenmurar
- Praktisk kunskap i byggnadsvård/renovering
- Kunskap om natur och miljö (inklusive odlingslandskapet och naturbetesmark)
- Kunskap i projektledning
- Erfarenhet av tung/omfattande administration (länsstyrelser)
- Erfarenhet av hur stort intresset är för kulturvärden och hur det bidrar till ökad turism

Citat:

"Att det överhuvudtaget finns stöd som detta att söka var en ny erfarenhet och kunskap för mig".

"Detta projekt har gett mig kunskap om att det faktiskt går att söka och få beviljat olika typer av stöd. Jag har också fått ökad kunskap om byggnadshistoria, och historia rent allmänt."

"Detta projekt har gett mig mer kunskap om olika kulturmiljöer, och vikten av att bevara ett kulturarv."

"En erfarenhet som jag har fått är att intresset för fägator är väldigt stort. Det finns väldigt många fägator i min bygd och i samband med detta projekt så kom det busslaster med människor som ville kolla."

"Enligt mig är värdet av en sakkunnig rådgivare från Länsstyrelsen nästan A och O för att ett sådant här projekt ska bli lyckat. Jag har fått mycket mer erfarenhet om uppsökande verksamhet, rådgivning och det faktum att man lotsas igenom projektet från början till slut."

"Jag har fått erfarenhet och kunskap om vilket arbete det egentligen innebär att restaurera stenmurar och fägator."

"Jag har fått goda kunskaper om hur man hanterar byggnader av äldre slag, och hur man säkrar och bevarar det historiska arvet. Jag har också fått en ökad insikt i hur trädgårdar från 17-1800 talet såg ut, och framförallt en ökad insikt om trädens miljövärden."

"Jag arbetar på Länsstyrelsen och har fått erfara hur omfattande administrationen kan vara, vilket känns dumt. Det leder nästan till att projektet blir till en börda, även fast det är otroligt viktigt och för en god sak."

4.8 Informationsinsatser

Respondenterna fick frågan om de gjort några insatser för att sprida information eller kunskap om sitt projekt. Mer än hälften, 56 procent, svarar att de har gjort särskilda informationsinsatser. 24 procent, i huvudsak personer/enskilda firmor, svarar att de inte har gjort några insatser. En femtedel svarar att de inte gjort några direkta insatser annat än att de har spridit information genom att berätta om projektet för personer i sin närhet eller personer som frågat och är intresserade. Vi följde upp med att

fråga vilken typ av informationsinsatser som har genomförts och kan konstatera att en variation av informationskanaler har använts:

- Muntliga informationsinsatser via informationsträffar, visningar, guidade turer och kurser
- Reportage/annonsering i lokaltidningen/lokalradio
- Information via hemsida
- Broschyrer/informationsblad
- Skyltar/anslagstavlor
- Fotoblogg
- Inlägg i sociala medier som Facebook
- En tipspromenad arrangerades i anslutning till platsen där projektet genomfördes

Citat:

"Det finns informationstavlor uppsatta runt dessa betesmarker som är tillgängliga för allmänheten där det står kortfattad information."

"Det har dels varit två tidningsupplag i lokaltidningen om detta projekt, men utöver det har det också uppmärksammats av allmänheten genom olika besök."

"Ja, jag har gjort insatser för att sprida information och detta har skett genom nyhetsbrev från Länsstyrelsen eftersom att det är där jag arbetar."

"Min ideella förening har ett välbesökt årsmöte och där har vi fortlöpande redovisat vad som händer med, och i projektet. Vi har också tryckt en liten broschyr med bilder och parker som beskriver arbetsinsatser och dylikt i projektet."

"Jag gjorde en omfattande fotoblogg i samband med projektet, där jag visade upp alla moment."

"Jag har bland annat gjort en anslagstavla, som jag har satt upp på den plats projektet berör. Denna anslagstavla är på samma plats som en parkering, så allmänheten kan läsa det som står. Utöver det har jag även tryckt upp ett informationsblad."

"Jag har skrivit om det på vår hemsida."

"Jag arbetar på Länsstyrelsen, och vi har skrivit om det i vår egen tidning. Vi har även blivit intervjuade av radio P4 Skarborg, och utöver det har också lokaltidningen skrivit om projektet."

4.9 Samarbeten med andra aktörer

Undersökningens resultaten visar att en majoritet, 59 procent, av projekten har genomförts i samarbete med andra aktörer. 41 procent svarar att de genomfört projektet ensamma eller tillsammans med familjen. I ett flertal projekt har man tagit hjälp av lokala entreprenörer eller hantverkare. När det gäller kommunerna har dessa främst samarbetat med andra kommunala enheter. Samarbetet kan delas in i sex kategorier:

- Samarbete med lokala entreprenörer eller hantverkare har varit delaktiga i projektet. Timmermän, vasstakläggare, byggnadsantikvarie, lokala bygghantverkare, konsulterande biolog, grävare, statsträdgårdsmästare är några av de hantverksexpertiser som nämns.
- Andra myndigheter har varit rådgivande eller bidragit i projektet, exempelvis Skogsstyrelsen, Lantmäteriet, Statens Fastighetsverk, Länsstyrelsen och Kommunen.
- Samarbete med andra kommunala enheter (tre av fem kommuner har samarbetat med andra kommunala enheter (kultur- och fritidsenheten, kultur- och miljövårdsenheten)
- Berörda aktörer i närområdet har varit delaktiga i projektet (markägare, grannar)
- Samarbete med lokala föreningar (hembygdsföreningen, naturskyddsföreningen)
- Övriga (Skara Länsmuseum)

Citat:

"Detta projekt har genomförts i samarbete med Statens Fastighetsverk, Kungälv kommun & Länsantikvarie. Det har varit många möten och mycket planering gällande hur projektet skulle se ut, och vilka värden som skulle komma fram."

"Detta projekt har genomförts i samarbete med två timmermän som rekommenderades av Nääs byggnadsvård och en väldigt duktig vasstakläggare har varit involverad i projektet."

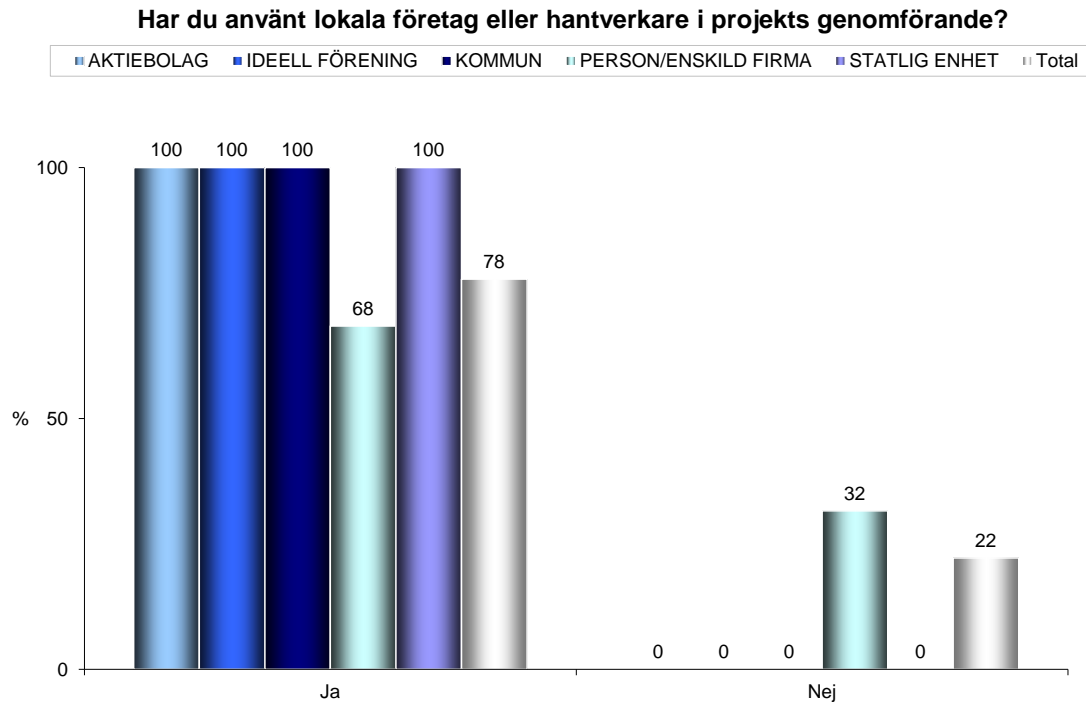
"Detta projekt har utförts i samarbete med andra entreprenörer, och då har det rört sig om enskilda firmor."

"Bland annat med Länsstyrelsen och i viss mån även med Skogsstyrelsen. Området som projektet berör består av nyckelbiotoper, och denna typ av biotoper hanteras av Skogsstyrelsen, därav deras inblandning."

"Framförallt med en konsulterande biolog från Naturcentrum, som hade övergripande arbetsledning."

4.10 Positiva effekter för det lokala näringslivet

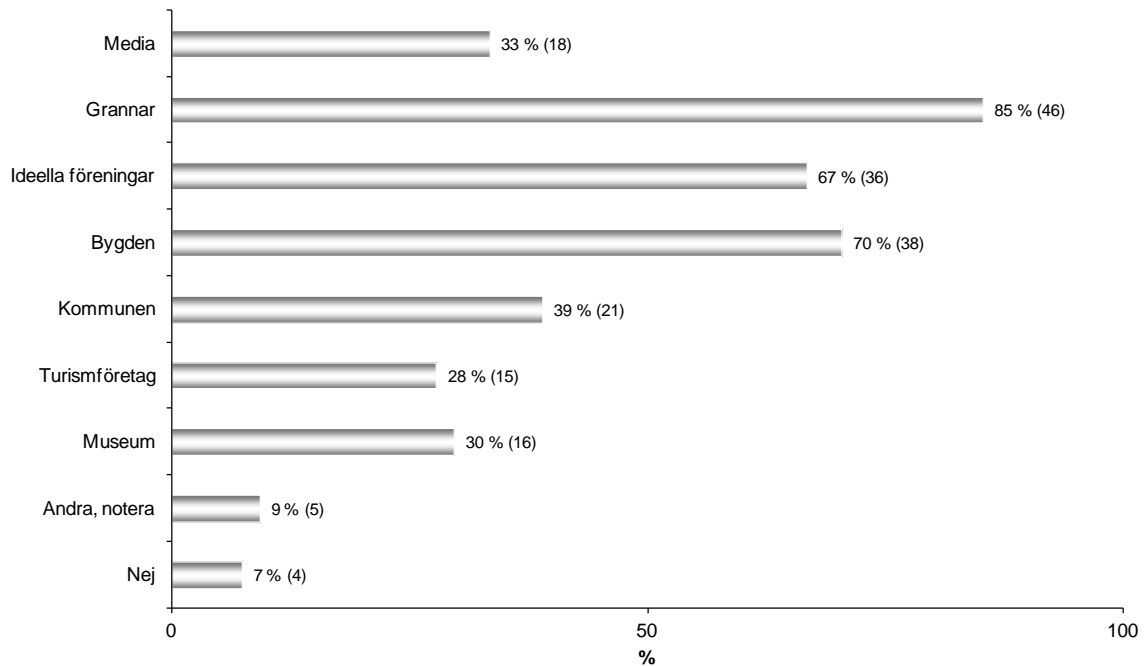
De gråa staplarna i diagrammet ovan visar totalen. En betydande majoritet av de vi har intervjuat, 78 procent, har i sina projekt använt sig av lokala företag/hantverkare.

I projekt som genomförts av aktiebolag, ideella föreningar, kommuner och statliga enheter så har alla använt lokala företag/hantverkare. I den större undergruppen med personer/enskilda firmor så har 69 procent använt lokala hantverkare. Vi kan konstatera att projekten haft en gynnsam effekt på det lokala näringslivet.

4.11 Lokal uppmärksamhet

Tycker du att ditt projekt uppmärksammats av andra aktörer? Fler svar möjliga. (Bastal: 54)

Resultatet visar att projekten uppmärksammats lokalt i mycket stor utsträckning. Mer än hälften av projekten har uppmärksammats av bygden, grannarna och ideella föreningar. Drygt en tredjedel av projekten har uppmärksammats av media. 39 procent av projekten har uppmärksammats av kommunen. Cirka en tredjedel av projekten har blivit uppmärksammade av turismföretag och museum, vilket indikerar att projekten också fått uppmärksamhet utanför bygden/kommunen.

4.12 Hur kan projektet användas i bygden och komma fler till nytta?

Undersökningsresultatet visar att en majoritet av projekten har bidragit till att sätta bygden på kartan. Till exempel har några av projekten genomförts inom ramen för annan turismnäring och gett turister/besökare ett mervärde både estetiskt och kunskapsmässigt och därigenom bidragit till att locka fler besökare till bygden.

Resultatet visar också att andra aktörer har kunnat dra nytta av att projektet genomförts. Det finns ett tillgängliggörande i flera av projekten, så att både upplevelser och kunskap sprids och blir tillgängliga för andra (exempelvis har naturmark, betesmark, vägar, vandringsleder gjorts tillgängliga för allmänheten). Vissa projekt har skapat sysselsättning genom att hantverkare och lokala företag anlits i

projekten. Olika informationsinsatser har bidragit till att sprida kunskap om projektet och om kultur- och naturvärden, samt möjliggjort för andra att ta del av resultatet.

Genom att förvalta och sprida de erfarenheter och kunskaper som projektet genererat kan de fortsätta att användas i bygden och komma fler till nytta. Projektet kan inspirera andra till liknande insatser.

Citat:

"Vi har tillgängliggjort naturmark och kulturmark, vilket innebär att fler kan ta del av det."

"Det är en vägsamfällighet som går genom allén, och på så sätt har projektet resulterat i en estetisk nytta för allmänheten. Enligt mig finns det också en nytta i att bevara det gamla och inte låta våra arv gå till spillo."

"Detta projekt kan enligt mig inspirera andra till att genomföra liknande saker. Visar man att det är möjligt att genomföra något som detta, så finns det en större chans att andra följer i samma fotspår."

"Dels som inspiration, dels för att skapa sysselsättning, dels för att skapa en friluftsmiljö, men också för att bidra till att den biologiska mångfalden blir bra."

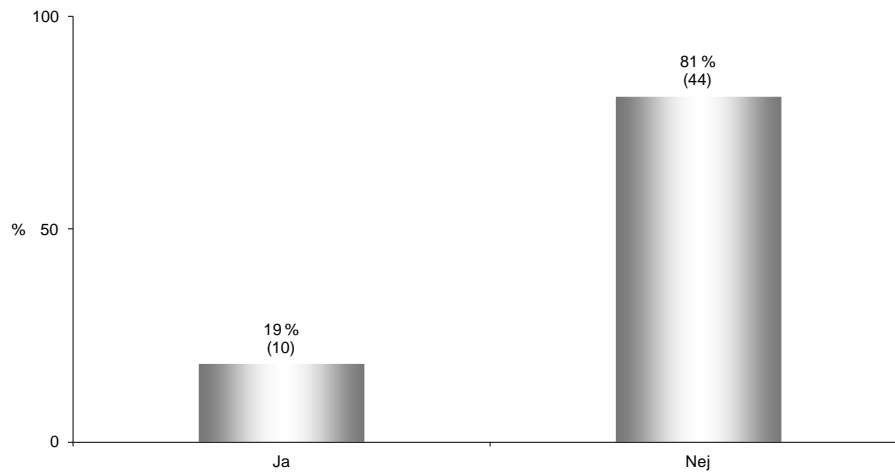
"Ja det är många som går vandringsleden."

"Det är väldigt många individer som använder marken där projektet pågick som strövområde, och det är även kopplat till Bohus fästning så det kan bidra med många upplevelser och även historiska kunskaper."

4.13 Det ekonomiska stödets betydelse

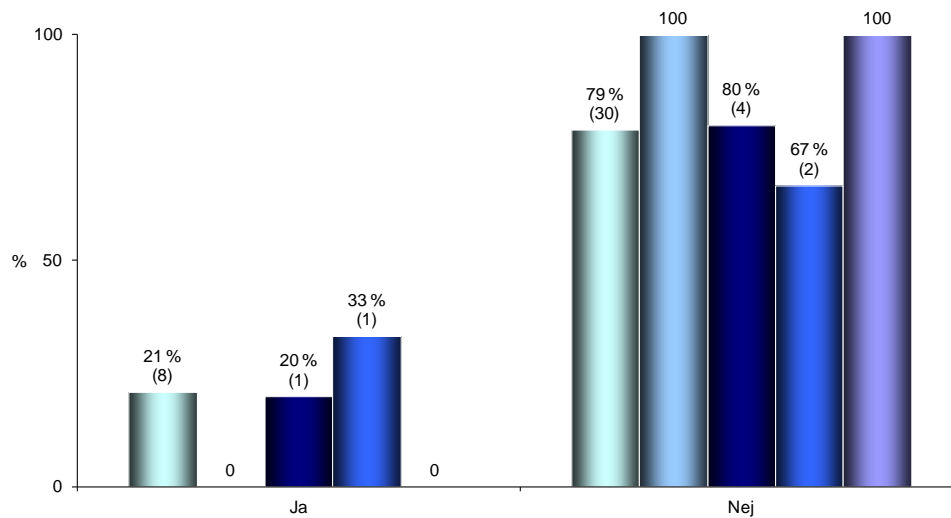
Skulle du genomfört projektet om du inte fått beviljat ekonomiskt stöd?
(Bastal: 54)

För en majoritet av de svarande så har det ekonomiska stödet varit avgörande för projektets genomförande. 81 procent svarar att de inte skulle ha genomfört projektet utan ekonomiskt stöd.

Skulle du genomfört projektet om du inte fått beviljat ekonomiskt stöd?

■ PERSON/ENSKILD FIRMA (38) ■ AKTIEBOLAG (5) ■ KOMMUN (5) ■ IDEELL FÖRENING (3) ■ STATLIG ENHET (3)

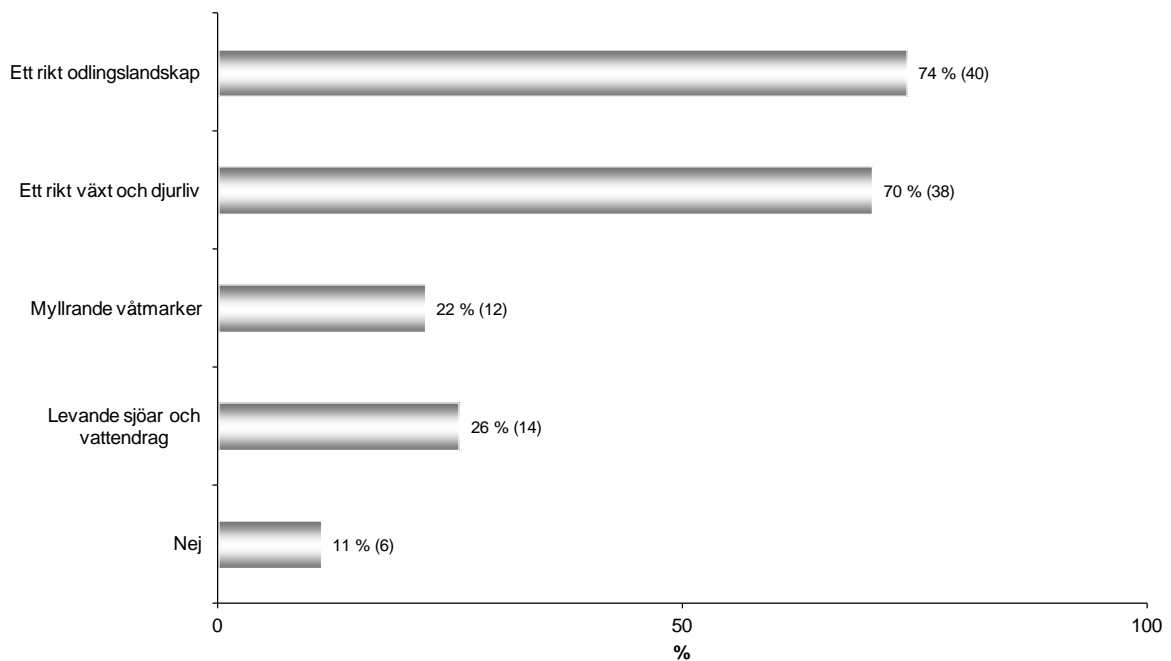

Vid en jämförelse mellan de olika verksamhetstyperna, så är det föreningar som i större utsträckning än andra aktörer skulle genomfört projektet utan ekonomiskt stöd. För aktiebolag och länsstyrelser så svarar samtliga respondenter att stödet varit en förutsättning för projektets genomförande.

4.14 Projektens bidrag till andra miljömål

Tycker du att ditt projekt verkat för något/några av dessa mål?
(Bastal: 54)

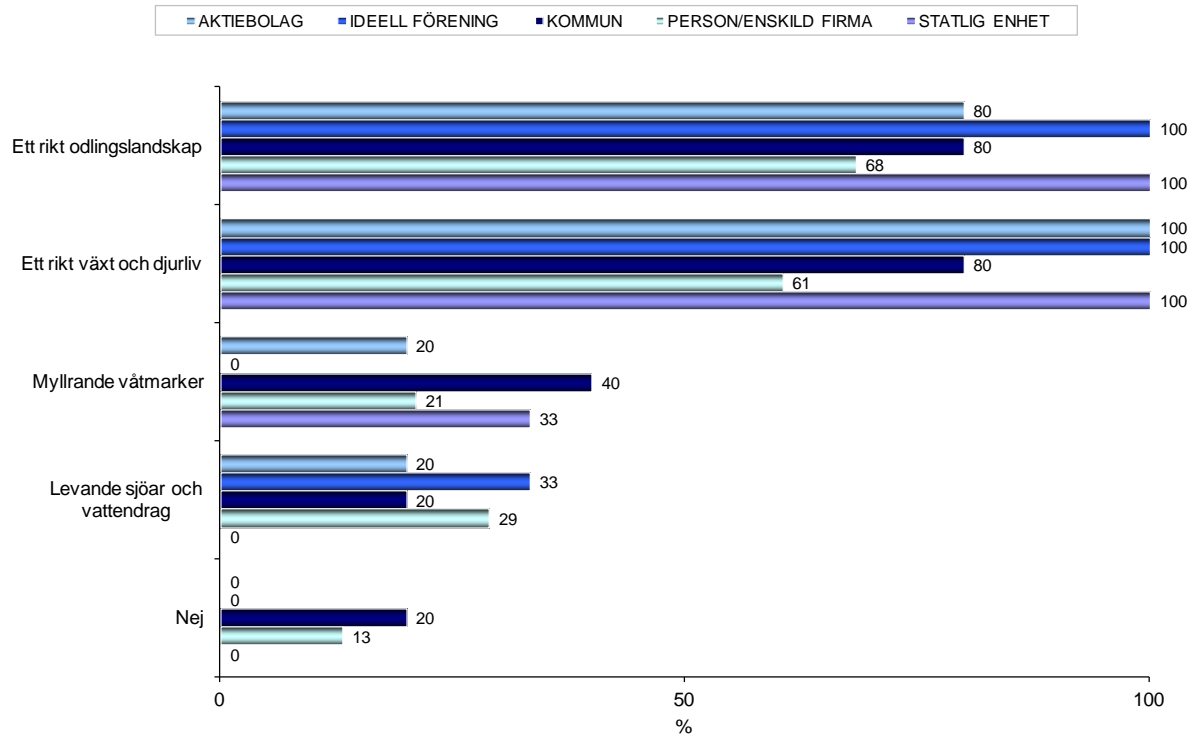

Sveriges riksdag har bestämt 16 miljömål för att människor, djur och växter ska kunna leva och må bra. Det EU-stöd som utvärderas i den här undersökningen berör främst fyra miljömål: ett rikt odlingslandskap, ett rikt växt och djurliv, myllrande våtmarker samt levande sjöar och vattendrag. Undersökningsresultaten visar att projekten verkat för *ett rikt odlingslandskap* och *ett rikt växt och djurliv* i stor utsträckning och till *myllrande våtmarker* och *levande sjöar och vattendrag* i något mindre utsträckning.

En majoritet av respondenterna, 74 procent, menar att projektet verkat för ett rikt odlingslandskap. Nästan lika många, 70 procent, menar att projektet verkat för ett rikt växt och djurliv. 22 procent respektive 26 procent av projekten har verkat för myllrande våtmarker respektive levande sjöar och vattendrag. Endast 11 procent svarar att projektet inte verkat för något av dessa fyra miljömål.

Tycker du att ditt projekt verkat för något/några av dessa mål?

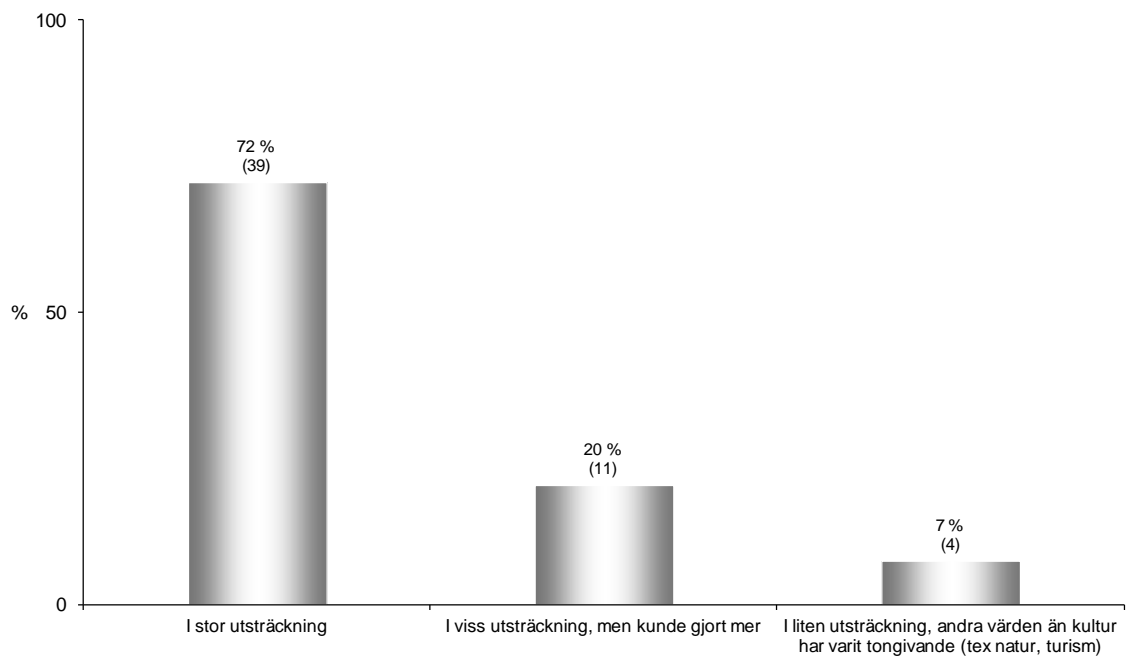
Bastal - Person/Enskild firma: 38; Aktieföretag: 5; Kommun: 5; Ideell förening: 3; Statlig enhet: 3; Totalt: 54

Ovanstående diagram visar i vilken utsträckning projekten verkat de fyra olika miljömålen nedbrutet på typ av verksamhet.

4.15 Inverkan på kulturvärden

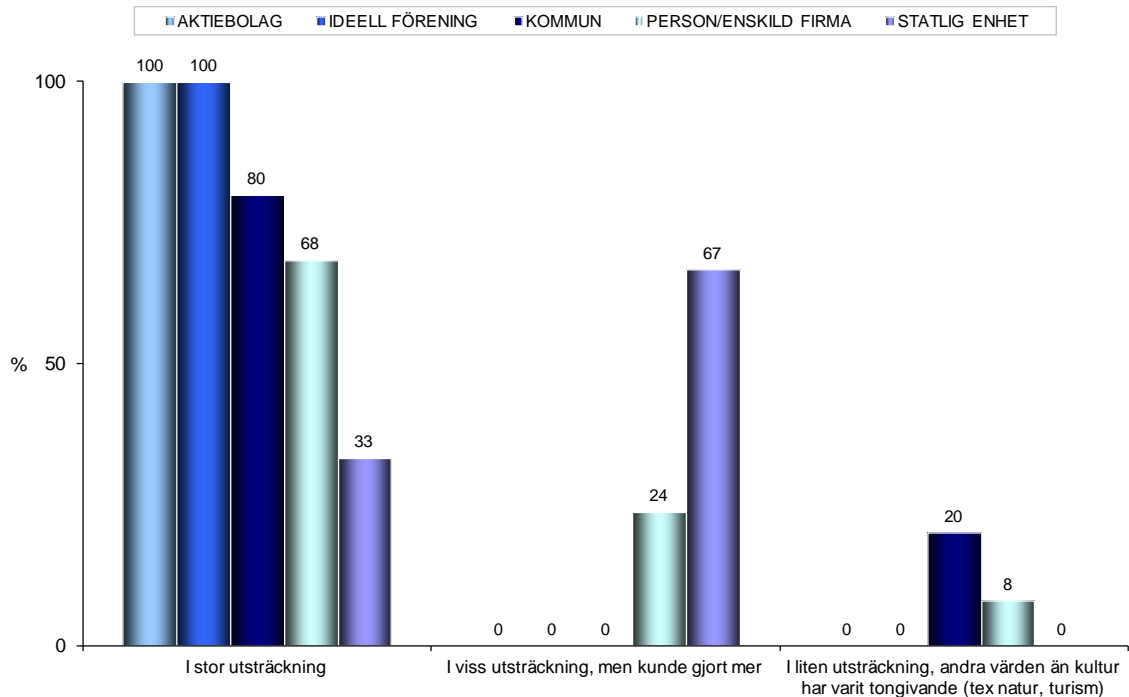
Nu när du genomfört ditt projekt, i vilken utsträckning tycker du att du har arbetat för bevara och utveckla kulturvärden?
(Bastal: 54)

En betydande majoritet av respondenterna, 72 procent, svarar att man i projektet i stor utsträckning arbetat för att bevara och utveckla kulturvärden. En femtedel svarar i viss utsträckning, men man kunde ha gjort mer. 7 procent, vilket i det här fallet motsvarar fyra respondenter, svarar att andra värden än kultur varit tongivande i deras projekt.

Nu när du genomfört ditt projekt, i vilken utsträckning tycker du att du har arbetat för bevara och utveckla kulturvärden?

Bastal - Person/Enskild firma: 38; Aktieföretag: 5; Kommun: 5; Ideell förening: 3; Statlig enhet: 3; Totalt: 54

Ovanstående diagram visar motsvarande siffror nedbrutet på verksamhetskategori.

5. Summerande slutdiskussion

Syftet med denna utvärdering var att lyfta vilka resultat som uppnåtts genom miljöinvesteringen, vilken spridning resultaten haft samt vilken betydelse det ekonomiska stödet haft för projektets genomförande. Utvärderingen ska också kunna användas som underlag för kommande miljömålsarbete.

Resultatet ser vi dels mätt mot olika målvärden och dels i form av nya kunskaper och erfarenheter. I inledningen sammanfattade vi syftet med fem frågeställningar, som vi nu kommer att återknyta till:

- vilka effekter har uppnåtts genom miljöinvesteringen?
- vilken effekt har projektet haft för landskapets natur och kulturvärden?
- vilka erfarenheter och kunskaper har insatserna bidragit till?
- hur bevaras och sprids dessa kunskaper?

- hur kan kunskapen och resultaten användas för framtida miljömålsarbete?

5.1 Vilka effekter har uppnåtts genom miljöinvesteringen

Undersökningsresultaten visar att projekten i mycket stor utsträckning verkat för skötsel och bevarande av kultur- och naturvärden, tillgänglighet och friluftsliv. I intervjuerna framkommer att projekten varit lyckosamma och haft en betydande positiv effekt på landsbygdsutvecklingen. Nedan följer några siffror värda att upprepas:

83 procent svarar att de arbetat med kulturvärden i sitt projekt. Av dem menar 91 procent att projektet i stor eller mycket stor utsträckning bidragit till skötsel och bevarande av kulturvärden.

69 procent svarar att de arbetat med naturvärden i sitt projekt, varav 92 procent anser att projektet i stor eller mycket stor utsträckning bidragit till skötsel och bevarande av naturvärden.

54 procent av projekten har arbetat med tillgänglighet och friluftsliv. Av dessa svarar 66 procent att projektet bidragit i stor eller mycket stor utsträckning till tillgänglighet och friluftsliv.

Nedan beskrivs, med några sammanfattande punkter, resultatet av insatserna och på vilket sätt projekten bidragit till ett rikare odlingslandskap:

- Kulturbärande landskapselement, byggnader och naturmiljöer har restaurerats och fått ett ökat attraktionsvärde. I de fall projektet varit kopplat till egen verksamhet med besökare/turister, så har den egna verksamheten fått ett uppsving.
- Naturen, betesmarker, vandringsleder har blivit mer tillgängliga. Det har höjt attraktionsvärdet av att vistas i naturen och besöka kulturhistoriska platser.
- Restaurering av fägator, öppna odlingslandskap och naturbeten har förbättrat förutsättningarna för att bo, verka och leva på landsbygden.
- Bättre lämpade byggnader, mer betesmark till djuren och bättre odlingsmöjligheter har effektiviserat den egna verksamheten och gjort den mer lönsam.
- Kunskap och erfarenhet om kultur- och naturhistoriska värden och hur dessa kan bevaras har ökat både hos personer som deltagit i projektet, men också hos allmänheten genom olika informationsinsatser. Vissa projekt har bidragit till praktiska kunskaper i byggnadsvård, äldre byggteknik och restaurering i syfte att bevara det som det en gång såg ut.
- Projektansvariga har fått kunskap om hur man söker stöd och erfarenhet i projektledning, vilket kan bidra till fler liknande insatser i framtiden.

5.2 Synergier

Vi kan konstatera att positiva synergieffekter har skapats genom samarbeten med och uppmärksamhet från andra aktörer. 78 procent av projekten har använt lokala företag/hantverkare i sina projekt och därigenom bidragit till att stimulera det lokala näringslivet och skapa sysselsättning..

Genom informationsinsatser och uppmärksamhet från andra aktörer (så som kommunen och media) har projekten bidragit till att öka intresset för kultur- och naturhistoria hos allmänheten. Insatserna har också medfört att kulturminnen och natursköna platser fått ett ökat attraktionsvärde och blivit mer tillgängliga. På så vis bidrar projekten till fler besökare/turister och en levande landbygd.

5.3 Betydelsen av ekonomiskt stöd och rådgivning

Vi kan konstatera att miljöinvesteringarna *Specialinsatser för landskapets natur och kulturvärden* samt *Restaurering av stenmurar och fägator* har varit viktiga ekonomiska stöd som möjliggör insatser för att bevara natur- och kulturvärden samt insatser för tillgänglighet och friluftsliv. En betydande majoritet svarar att det ekonomiska stödet varit avgörande för projektets genomförande. Utan stödet hade 81 procent av projekten inte genomförts.

Undersökningsresultatet visar också att länsstyrelsens rådgivning varit betydelsefull för många. 52 procent har fått rådgivning eller gått kurs hos länsstyrelsen. Länsstyrelsens stöd har varit betydelsefullt i flera led, från att tipsa/uppmärksamma om att stödet finns, till att vara behjälplig med ansökan, agera rådgivare vid projektplanering och anordna kurser för att förmedla nödvändig kunskap för projektets genomförande.

5.4 Hur kan resultaten användas i framtida miljömålsarbete?

Genom de projekt som nu genomförts inom ramen för miljöinvesteringarna *Specialinsatser för landskapets natur och kulturvärden* samt *Restaurering av stenmurar och fägator*, så finns det nu en erfarenhet och kunskap som är viktig att förvalta. Vi kan konstatera att det finns många lyckosamma projekt inom miljöinvesteringar 2007-2013, som kan lyftas som "goda exempel" och inspirera till liknande insatser.

Det finns också en erfarenhet och kunskap hos Länsstyrelsen att förvalta. Resultaten tyder på att länsstyrelsen varit lyckosam i sin rådgivande roll och i sin kursverksamhet kopplat till projekten.

Undersökningsresultaten kan med fördel användas i framtida miljömålsarbete som presentations- och informationsmaterial för inspiration och kännedom om olika typer av miljöinsatser. Bilagorna med alla öppna svar rekommenderas att ni tar del av. De ger ytterligare värdefull information med respondenternas egna ord och "levandegör" projekten. Rätt använt kan undersökningsresultaten vara ett verktyg i framtida miljömålsarbete och bidra till att skapa "ringar på vattnet".

Bilaga 1 Enkät

Hej, mitt namn är xx och jag ringer på uppdrag av länsstyrelsen i Västra Götalands län. Vi genomför en utvärdering av EU-stödprojekt som man kunde söka mellan 2007-2013. Du har sökt ett sådant stöd. Jag skulle vilja fråga om ditt projekt kopplat till stöd för xx (*Specialinsatser för landskapets natur och kulturvärden ELLER Restaurering av stenmurar/fägata*)

Intervjun tar ca 15 minuter. Har du tid nu?

Vad var anledningen till att du sökte stödet och genomförde projektet?

Har du fått rådgivning eller deltagit i någon kurs som haft betydelse för att du kunde genomföra ditt projekt?

Vilket/vilka av följande olika värden i odlingslandskapet skulle du säga att du arbetat med i ditt projekt? Flera svar möjliga.

Kulturvärden

Naturvärden

Tillgänglighet & friluftsliv

Info: Jag kommer nu att läsa upp ett antal mål som stödet syftar till och be dig svara i vilken utsträckning ditt projekt bidragit till någon av dessa mål.

Om 3=kulturvärden

I vilken utsträckning tycker du att ditt projekt bidragit till skötsel och bevarande av kulturvärden? Svara på en skala 1-5, där 1= inte alls och 5=I mycket stor utsträckning

Om 3=naturvärden

I vilken utsträckning tycker du att ditt projekt bidragit till skötsel och bevarande av naturvärden? Svara på en skala 1-5, där 1= inte alls och 5=I mycket stor utsträckning

Om 3=tillgänglighet & friluftsliv

I vilken utsträckning tycker du att ditt projekt bidragit till tillgänglighet & friluftsliv? Svara på en skala 1-5, där 1= inte alls och 5=I mycket stor utsträckning

Har du haft någon nytta av projektet i din verksamhet? I så fall vilken?

Vilka erfarenheter eller nya kunskaper skulle du säga att du fått genom ditt projekt?

Har du gjort några insatser för att sprida information eller kunskap om ditt projekt?

Ja

Nej

Om ja:

9b På vilket sätt har du informerat andra om ditt projekt?

Har projektet genomförts i samarbete med andra?

Ja

Nej

Om ja:

10b På vilket sätt och med vilka har du/ni samarbetat?

Har du använt lokala företag eller hantverkare i projekts genomförande?

Ja

Nej

Tycker du att ditt projekt uppmärksammas av andra aktörer? I så fall på vilket sätt? Läs upp alternativ, fler svar möjliga.

Media

Grannar

Ideella föreningar

Bygden

Kommunen

Turismföretag

Museum

Andra, notera

Kan ditt arbete med projektet användas i bygden/kommunen och komma fler till nytta? I så fall på vilket sätt?

Skulle du genomfört projektet om du inte fått beviljat ekonomiskt stöd?

Ja

Nej

Inledningstext till fråga 15:

Sveriges riksdag har bestämt 16 miljömål för att människor, djur och växter ska kunna leva och må bra. För att nå miljömålet är det avgörande att människor kan bo, verka och leva på landsbygden. Vi vill att jordbruksmark, natur- och kulturmiljöer ska bevaras och stärkas. Därför finns det olika EU-stöd som finansierar till exempel att betesmarker sköts, att våtmarker anläggs, att den biologiska mångfalden skyddas och att alléer och stenmurar finns kvar.

Jag kommer nu att läsa upp 4 miljömål. Tycker du att ditt projekt verkat för något/några av dessa mål?

Ett rikt odlingslandskap

Ett rikt växt och djurliv

Myllrande våtmarker

Levande sjöar och vattendrag

Nu när du genomfört ditt projekt, i vilken utsträckning tycker du att du har arbetat för bevara och utveckla kulturvärden? Läs upp alternativen

I stor utsträckning

I viss utsträckning, men kunde gjort mer

I liten utsträckning, andra värden än kultur har varit tongivande (tex natur, turism)

Bilaga 3 Öppna svar

1. Vad var anledningen till att du sökte stödet och genomförde projektet?

- Anledningen till att jag genomförde projektet var för att jag ville ha ett ökat besöksantal till min gård.
- Anledningen till att jag sökte detta stöd var för att hembygdsföreningen i min kommun hade fått en gård som senare skulle bli till kulturresevat. Denna gård hade stått öde länge och förfallit, och för att kunna använda den och visa och berätta på ett pedagogiskt sätt hur det sett ut bakåt i tiden behövde man restaurera dessa stenmurar.
- Anledningen till att jag sökte stödet och genomförde projektet handlade helt om det estetiska värdet. Jag ansåg att det skulle vara fint att rusta upp det hela, och fick höra att det fanns stöd att söka. Detta tyckte jag var en bra kombination, och därav genomfördes projektet.
- Anledningen till att jag sökte stödet och genomförde projektet var för att jag behövde byta dåliga träd i en allé. Jag ansåg att det estetiska värdet skulle öka om dessa träd byttes ut. Att jag fick reda på att detta stöd existerade var för att jag sökte på internet.
- Anledningen till att jag sökte stödet och genomförde projektet var för att jag tycker det är viktigt, men även roligt med öppna landskap.
- Anledningen till att jag sökte stödet och genomförde projektet var av estetiska skäl. Det handlade om fågator och stenmurar som är kopplade till min gård. Dessa var helt förfallna, det var helt igenväxt, och det såg helt bedrägligt ut, så jag bestämde mig för att söka stöd för att restaurera det hela.
- Anledningen till att jag sökte stödet var för jag behövde mer finansiering för de åtgärder som behövde göras, och det var ett bra sätt att växla upp pengarna på. Jag arbetar på Länsstyrelsen, och detta projekt berör något som ligger under vårt ansvar. Vi har som uppdrag att öka arealen med torrängar, och att det fanns stöd att söka var bara positivt för oss, då det var en bidragande faktor till att vi faktiskt genomförde projektet.
- Anledningen till att jag ville restaurera denna fågata var för att jag ansåg att det estetiska värdet var viktigt för miljön. Jag letade aktivt efter olika stöd, men hittade detta stöd av slump.
- Anledningen till att projektet genomfördes var för att det fanns stora lokala vinster i själva projektet. Stödet sökte vi av den enkla anledningen att det fanns och var möjligt att söka.
- Anledningen till att projektet genomfördes var för att vi har gamla kulturhistoriska murar i vår trädgård som vid denna tidpunkt på att rasa och förfalla. Vi kände att vi ville fixa till dessa. Dels för att säkra det kulturhistoriska arvet, men också för att murarna är en viktig del av vår trädgård.
- Anledningen till att stödet söktes och projektet genomfördes var i princip för att vi ville bevara vårt kulturarv. Vi köpte en gård 2005, och det marken var väldigt igenvuxen, och även husen var i dåligt skick. Istället för att låta allt detta förfalla valde vi att restaurera allting, för att säkerställa kulturarvet, men också för att vi har ett genuint intresse för projekt som dessa.
- Anledningen till att stödet söktes var för att det var en bra lösning för att genomföra projektet. Projektet handlade om murar som behövde rustas. Jag inledde inte projektet utan jag tog vid när hen som var ansvarig från början slutade, och dessa murar var ett föremål för upprustning med tanke på det kulturella och historiska värdet de har.
- Anledningen till att vi sökte stödet och genomförde projektet var kort och gott för att vi ville göra en bra insats för vår våtmark.
- Anledningen var för att det var så igenväxt. Jag ville också bevara de gamla kulturvärdena.
- Att detta projekt genomfördes var helt enkelt för att det såg förfärligt ut. Det var buskar, träd och nerfallna stenmurar överallt på min mark, och att det fanns ekonomiska stöd att söka var väldigt värdefullt och bidrog till att projektet genomfördes.
- Att detta projekt genomfördes var lite som en tillfälligheternas nyck. Det fanns ett pågående projekt på Länsstyrelsen med en uppsökande verksamhet från deras sida. Denna uppsökande verksamhet nådde vår arrendator, som fick frågan om vi skulle kunna tänka oss att skala upp det projektet till att bli ett naturbetesprojekt.

- Anledningen till att vi sökte stödet och genomförde projektet var kort och gott för att vi ville göra en bra insats för vår våtmark.
- Att vi sökte stödet och genomförde projektet var lite impulsivt och av en ren slump. Jag såg ett erbjudande om att söka denna typ av stöd i tidningen "Jordbiten". Vi blev nyfikna när vi läste en artikel om att det finns möjlighet till att restaurera fägator då vi bor i en bygd där det finns många murar och fägator. På vår egen gård har vi en fägata som alltid varit väldigt igenvuxen, så när vi såg att man kunde restaurera dessa och det fanns bidrag att söka gjorde vi helt enkelt det.
- De som har sökt för detta projekt är en ideell förening, bygdegårdsföreningen Årås kvarn. Sen 30 år tillbaka har de ägt en kvarn och år 2011 köpte de huvudbyggnaden och parken och allt annat som tillhör kvarnen. Tillhörande allt detta var tre hektar park, och det var helt igenväxt. Vi noterade att det fanns många kultur- och miljövärden i denna park, bland annat en ruin av en gammal källare från 14-1500 talet. Vi sökte då dels stöd för att restaurera källaren, men vi sökte också för en vårdplan gällande hur vi skulle säkra hela parken.
- Det finns ett starkt intresse från familjen och bygden för projekt som dessa, och det var den då sista kvarvarande skiftesladugården med anor från 1700-talet, och man ville helt enkelt bevara den. När den höll på att rasa så ville jag och min familj göra en insats för att rädda ladugården. Vi började söka på Länsstyrelsens olika hemsidor, och hittade till slut detta stöd.
- Detta projekt genomfördes i egenskap av Husaby Hembygdsförening. Vi ville åstadkomma en slåtteräng, då vi tror att det har varit gammalt slått på denna plats tidigare. Vi ville även sätta upp skihage runt det hela och sköta detta som en traditionell slåtteräng.
- Detta projekt genomfördes tillsammans med Statens Fastighetsverk, Kungälv kommun och Länsantikvarien. Vi restaurerade mark runt Bohus fästning, så det var ett väldigt omfattande projekt. Det fanns ett behov av restaurering och röjning, och det var i princip därför projektet genomfördes.
- Detta projekt handlade bland annat om en stengärgård och en bro, tillhörande en vandringsled, som skulle rustas upp. Anledningen till att jag sökte stödet och genomförde projektet var för att jag ville bevara kulturvärdet på min gård, men jag ville även göra området mer tillgängligt för besökande och turister.
- Detta projekt handlade om en betesrestaurering, och att jag sökte stödet och genomförde projektet handlade egentligen bara om att möjligheten fanns.
- Detta projekt handlade om en fägata som jag ansåg var viktig att bevara. Den är kopplad till en gård som jag köpte, så det fanns egentligen ingen annan anledning till att jag sökte stödet och genomförde projektet, än att jag ansåg att det är viktigt att bevara denna typ av historiska saker.
- Detta projekt handlade om en vandringsled, som vi gjorde för våra turisternas skull. Vi hyr ut stugor till turister och vi ville helt enkelt förstärka upplevelsen genom att erbjuda en vandringsled. Stödet var en stor faktor till att projektet överhuvudtaget genomfördes, för utan det hade projektet aldrig blivit av.
- Detta projekt handlade om ett stort och långt buskage som jag ville ha bort. Det var helt igenväxt med både sly och träd och för att öppna upp landskapet ansåg jag att något behövde göras. Jag hade läst om att det fanns stöd att söka i en broschyr från Länsstyrelsen, så jag bestämde mig helt enkelt för att söka stödet och se om det blev beviljat, för att sedan genomföra projektet.
- Detta projekt rör sig om en gammal fägata Jag gillar historia, och noterade att jag på min mark hade något som liknande en fägata. Jag kontaktade Länsstyrelsen som bekräftade det jag trodde och som även tipsade mig om att söka stöd för att restaurera det hela.
- För mig var det en ren fråga om bevarandet av naturen och miljön. Det är en positiv sak för naturen att få rening utav skog och mark, och jag tycker att man ska arbeta för en bättre miljö.
- Jag arbetar med åtgärder som dessa ,men det har inte funnits finansiering till att utföra exakt alla åtgärder som vi har önskat utföra. I detta fall rörde det sig om frihuggnings och beskärning av skyddsvärda träd, och när vi fick information om att stöd fanns att söka så såg vi det som ett självklart val.

- Jag arbetar på Länsstyrelsen och vi söker kontinuerligt med lycka och ljus efter olika finansieringsvägar för att restaurera och hålla ordning på alla möjliga biotoper. Detta projekt handlade om att restaurera rikkärr. Vi arbetar med olika åtgärdsprogram för utrotningshotade arter och biotoper som finns i rikkärr, och vi ansåg att detta stöd skulle innebära en behövlig finansiering för de åtgärder vi ville göra.
- Jag blev kontaktad utav Länsstyrelsen, som därefter gjorde en inventering på min gård. Det tyckte att det fanns en legitim anledning till att få upp de gamla naturbetena som fanns här, men som doldes på grund av skogsmark och liknande. Jag fick tillsammans med Länsstyrelsen besöka olika gårdar som hade naturbeten, och efter lite funderande så bestämde jag mig för att genomföra projektet.
- Jag hade köpt en fastighet som hade ett stort renoveringsbehov när det gällde en överloppsbyggnad i jordbruket. Hade jag inte sökt detta stöd och genomfört projektet så hade denna överloppsbyggnad förfallit helt och jag såg inte det som ett alternativ.
- Jag hade väl tänkt att göra det ändå, det är ju en viktig del av kulturlandskapet, så jag ville snygga till och lyfta fram det hela.
- Jag har en gammal fägata från skogen och upp till gården. Denna fägata var förfallen och igenväxt, och behövde rustas upp. I och med att man kunde få stöd så sökte jag, och hade inte stödet funnits hade jag inte genomfört projektet.
- Jag har haft en allé på ungefär en kilometer, som har gått över stambanan från Göteborg till Stockholm. På grund av att alla olika snabbtåg som uppstod så fick denna inte vara kvar, då tågen helt enkelt körde för fort. Jag fick då ta bort största delen av allén, och kvar blev bara en liten del. Denna lilla del ville jag ordna och fixa, så att den för det första blev förenlig med hur en allé har sett ut historiskt sett då jag har ett intresse för att bevara det gamla, men också på grund av estetiska skäl. Jag besökte en handelsträdgård och talade med en man där som odlar träd, och då tipsade han mig om att detta stöd fanns att söka.
- Jag och min familj är intresserade av skog, mark och gårdar historiskt sätt. Detta projekt var både för privata skäl, men också viktigt för verksamheten, och hela familjen var engagerad i projektet.
- Jag sökte stödet och genomförde projektet dels för att jag har ett naturintresse, och där vi bor finns extremt mycket att titta på, bland annat arter och spår i landskapet. Jag bor i ett biosfärsområde och det går en cykelled där vi bor. Det finns inget naturligt stopp på den leden, alltså ingenstans att sitta eller gå in under tak. Då det cyklar väldigt många där kändes det som en naturlig sak att kunna erbjuda detta. Jag ville helt enkelt tillgängliggöra naturen och lyfta upp det vackra landskapet.
- Jag upptäckte stödet och jag insåg att jag hade de kriterier som krävdes för att få detta stöd. I och med detta stöd kunde jag genomföra projektet tidigare än väntat.
- Jag var med i en fågelinventering som gjordes utav "Fåglar i fältlandskapet" och en ornitolog i samarbete med SLU. Det hela grundades i att jag har ett genuint intresse för det vilda ute i fältlandskapet. Vi diskuterade vad som kunde göras för att förbättra för fågelfaunan i landskapet och då nämndes detta stöd, så jag skickade in en ansökan och den blev beviljad.
- Jag ville bevara vasstaket på byggnaden som projektet berör, på det kulturhistoriska sätt som det är byggt och inte lägga på plåttak. Byggnaden är cirka 150 år gammal så jag ansåg att det var viktigt att bevara det kulturhistoriska värdet.
- Jag ville genomföra projektet då det är ett skönhetsvärde att få stenmurarna renoverade. Jag fick erbjudande om olika stöd för mitt jordbruk och då ingick detta stöd. Själva projektet var väldigt litet och kopplat till mitt hus.
- Jag är född på den plats som projektet berör, men flyttade härifrån till Göteborg, och återvände senare i livet. Jag har väldigt starka rötter härifrån, min familj sedan flera generationer tillbaka har levt här. Jag och min man har rest väldigt mycket, och då bland annat till Irland. När vi var där noterade vi att man tog tillvara på minnesmärken på ett helt annat sätt tillskillnad från vad man gör i Sverige. Detta inspirerade mig väldigt mycket. När jag gick i pension för cirka tio år sedan satte jag mig ner och renskrev min dagbok, som jag skrivit i under många år, på datorn, Då blev jag påmind om just detta, och bestämde mig för att genomföra detta

projekt.

- Min gård hade en del gamla stenmurar som hade förfallit, och som jag gärna ville bygga upp av den enkla anledningen att det ser bättre ut om de är hela och inte raserade. Jag fick information om detta stöd, och beslutade mig då för att söka det och genomföra projektet.
- Mitt projekt handlade om att renovera ett ryttartorp från 1700-talet som låg på en ängsglänta, och hade inte renoveringen skett det året som jag sökte stöd, så hade torpet antagligen legat på marken vid det här laget. Jag såg värden gå till spillo i den kulturmiljö som mitt projekt handlar om, och ville göra något åt detta.
- Vi bor på en gammal gård där det finns mursystem för att bygga upp terrasser på gården. En del av dessa murar höll på att lämnas och för att bibehålla kulturmiljön fick vi restaurera dessa murar.
- Vi hade inte genomfört projektet om vi inte sökt stödet.
- Vi hade redan ett restaureringsprojekt i full gång, och då sökte vi även stöd till en specialinsats på en bro eftersom att detta inte innefattades i restaureringsstödet.
- Vi har gårdsbutik, och jag ville utöka företaget genom att få folk att komma ut till gårdsbutiken men också ge dem en kulturhistorisk upplevelse när de väl är här.
- Vi har hela tiden arbetat utifrån en skötselplan som vi har för kulturresevatet där det föreskrivs mycket bete för nötkreatur i det område som berör projektet. Vi ville ha en stängsling som var anpassad för djuren och det rörliga friluftsliv som pågår i området, och vi behövde i princip en sådan stängsling för att fortsätta med bete för nötkreatur. Av den anledningen sökte vi stödet.
- Vi såg att man kunde söka stöd och tänkte att det kunde vara värt att testa att söka, då vi tyckte att det vore spännande att restaurera våra gamla murar.
- Vi tyckte att det var ett intressant projekt. Det rör sig om mark som är samhällsnära och publiknära, och det är tråkigt att den växer igen. Vi ville återskapa gammal betesmark. En viktig faktor till att projektet genomfördes är detta stöd, för hade det inte funnits pengar att söka hade detta projekt inte genomförts alls.
- Vi äger en gammal jordbruksfastighet med stora natur- och kulturvärden. Det fanns restaureringsbehov och jag blev tipsad av enhet på Länsstyrelsen i Mariestad till att söka detta stöd.
- Vi äger mycket mark som är i dåligt skick och vi har också många betesdjur, bland annat får och nötkreatur. Det fanns möjlighet att göra i ordning fågatan så att den blev som den var förut. Vi ansåg att det skulle vara roligt att ta fram bland annat jordkällaren och restaurera fågatan då vi dels har stort intresse för sådant, men också för att vi gärna vill ha ett öppet landskap.

2. Har du fått rådgivning eller deltagit i någon kurs som haft betydelse för att du kunde genomföra ditt projekt?

- Detta projekt byggdes på att Länsstyrelsen inte själva deltog praktiskt i projektet, men ändå var delaktiga i den formen att de hela tiden gav fortlöpande rådgivning och dylikt. Projektet startade ju hos dem från början.
- Från länsstyrelsen.
- Jag blev tipsad om detta stöd av Länsstyrelsen, så på ett sätt har jag fått rådgivning som haft betydelse för genomförandet av projektet.
- Jag har deltagit i en kurs som anordnades av Länsstyrelsen, den handlade om skötsel av slåtteräng.
- Jag har deltagit i en kurs som handlade om restaurering av stenmurar. Denna kurs var anordnad av Länsstyrelsen.
- Jag har fått rådgivning av Länsstyrelsen tre gånger.
- Jag har deltagit i en kurs som har varit anordnad av Länsstyrelsen, två tillfällen.
- Jag har deltagit i ett flertal kurser som har varit anordnade av Länsstyrelsen.
- Jag har deltagit i flera kurser som har varit anordnade av Länsstyrelsen.
- Jag har fått fortlöpande rådgivning av Länsstyrelsen. Inblandade parter har suttit i möten där

man har diskuterat detta projekt. Det har varit miljöavdelning på kommunen, bönder i samhället och Länsstyrelsen.

- Jag har fått löpande rådgivning av Länsstyrelsen.
- Jag har fått mycket hjälp utav min handläggare på Länsstyrelsen, som också var den som från början rekommenderade mig att genomföra projektet. Han har fortlöpande gett mig rådgivning, men själva projektet i sig har jag genomfört ensam.
- Jag har fått personlig rådgivning av Länsstyrelsen tre gånger.
- Jag har fått rådgivning av en byggnadsantikvarie som gjorde en inventering av fastigheten och beskrev det kulturhistoriska värdet.
- Jag har fått rådgivning av Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen.
- Jag har fått rådgivning av Länsstyrelsen om hur jag skulle skriva min ansökan om stöd för att den med högre sannolikhet skulle gå igenom.
- Jag har fått rådgivning av Länsstyrelsen som tillsammans med mig satte upp en projektplan som skulle följas.
- Jag har fått rådgivning och deltagit i en kurs anordnad av Länsstyrelsen.
- Jag har fått rådgivning på plats utav Länsstyrelsen.
- Jag har fått rådgivning utav "Fåglar i fältlandskapet", vilket har bidragit till att jag har kunnat genomföra mitt projekt.
- Jag har fått rådgivning utav Länsstyrelsen på plats.
- Jag har fått rådgivning utav Skara kommuns Museum, och även utav Länsstyrelsen i Skara.
- Jag har inte fått någon direkt rådgivning när det gäller detta projekt. Jag har ringt runt lite till bland annat Länsstyrelsen men även privata aktörer och jag har fått skiftande svar. En del ansåg att jag skulle lägga fokus på att göra en fin och modern stenmur, och en del tyckte att jag skulle restaurera stenvuren så att den efterliknade originalet, så det var olika svar beroende på vem jag talade med.
- Jag har inte fått någon rådgivning från Länsstyrelsen, däremot har jag gått en kurs på universitetet som har haft betydelse för mitt projekt.
- Jag har inte gått någon kurs, men jag har däremot fått ett väldigt bra stöd från Länsstyrelsen i samband med att jag startade detta projekt.
- Jag har närvarat på en kvällskurs som var anordnad av Länsstyrelsen.
- Jag har pratat med bekanta som har gått i en kurs anordnad av Länsstyrelsen, och detta har haft betydelse för mig när det kommer till genomförandet av mitt projekt.
- Jag har samlat på mig information själv genom åren, men jag har också haft lite rådgivning med en biolog som arbetar som konsult. Utöver det så har jag inte deltagit i någon kurs, eller fått någon rådgivning.
- Jag var tillsammans med handläggarna för detta EU-stöd ute på den plats projektet för att mäta nivån på de åtgärder som behövde göras, och jag fick även rådgivning om hur jag skulle lägga fram det i projektplanen.
- Jag åkte till Näs byggnadsvård i samband med att jag inledde detta projekt, och där fick jag väldigt mycket bra rådgivning som hade en stor betydelse för genomförandet av mitt projekt.
- Jag är med i ett ramavtal tillsammans med Länsstyrelsen, och har på så sätt fått kunskap och rådgivning.
- Länsstyrelsen har varit involverade och gett rådgivning, och även Skara Länsmuseum har bidragit med rådgivning.
- Nej, det har jag inte.
- Nej, jag har inte fått rådgivning eller deltagit i någon kurs. Jag har däremot själv läst på, då det har funnits information gällande liknande projekt tillgängligt.
- Nej, jag har varken fått rådgivning eller deltagit någon kurs, men jag har erfarenhet av denna typ av arbete sedan tidigare och det har haft betydelse för genomförandet av mitt projekt.
- Vi har tagit del av rådgivning från Länsstyrelsens landsbygdsenhet och även Länsstyrelsens kulturmiljöenhet.

7. Har du haft någon nytta av projektet i din verksamhet? I så fall vilken?

- Dels har jag haft en praktisk nytta då detta resulterat i att vi som sköter reservatet har lättare att ta oss fram, och detta gäller även för besökare. Projektet har också bidragit till att det är lättare att pedagogiskt förklara hur det har sett ut historiskt sätt, och varför det har sett ut så. I och med projektet har vi också haft möjlighet att anordna guidade turer, och detta har gynnat vår verksamhet.
- Den gård som projektet berör är en liten gård på ungefär 2,2 hektar. Det bedrivs inget jordbruk där, men allt vi gör på den gården försöker vi göra på ett gammalt ekologiskt sätt i en viss specifik tidsanda, och detta för att inte förstöra miljön. Att man bevarar miljön och den kulturhistoria som finns går alltid att se som en nytta, och framförallt för framtiden, oavsett om man bedriver en verksamhet eller inte.
- Det har inte haft någon direkt nytta för min verksamhet. Den nytta som projektet har resulterat i är estetisk, men och miljömässigt eftersom att detta projekt har gjorts i ett syfte att förbättra och bevara miljön.
- Det har inte haft någon direkt nytta på Lantbruket, men tanken är att det skall vara en helhet där lantbruket lever i samförstånd med fågellivet. Det ena är beroende av det andra, så det är viktigt att helheten lever i symbios.
- Detta projekt har gynnat min verksamhet. Jag har får som betar i detta område, så det har resulterat mer betesmark, men också naturbete med särskilda värden.
- Detta projekt har haft en liten positiv inverkan på min verksamhet vad gäller den ekonomiska biten, men utöver det så har det inte haft någon större nytta.
- Detta projekt har lett till att landskapet har blivit mer attraktivt, och lockat mer människor till min verksamhet.
- Detta projekt har resulterat i att djuren har tillgång till bete, och tack vare det faktum att jag har djur kan landskapet numera hållas öppet.
- Detta stöd var för privat bruk, och inte kopplat till min verksamhet. Projektet rör vägar av sten som är fyra meter breda, och det var dessa jag skulle restaurera. I och med restaureringen är vägarna användbara så det har däremot påverkar allmänheten och även mig själv på ett positivt sätt.
- Då jag arbetar på Länsstyrelsen ligger detta i direkt linje med vår verksamhet, och detta projekt resulterade i en utökning av vår verksamhet.
- I mitt fall rör det sig inte om en verksamhet, utan en ideell förening, och den ideella föreningen har absolut haft nytta av projektet. Detta har resulterat i ökad tillgänglighet till området. Det har skapat ytterligare en attraktion för besökare i Årås, och bidrar till ökade övernattningar i vandrarhem och dylikt.
- Ja, huset hade förfallit annars.
- Ja, jag har haft nytt av projektet i min verksamhet. Jag tar emot guidade turer på den vandringsled som projektet berör, och genomförandet av projektet har resulterat i bättre guidade turer där de historiska inslagen blir mer framträdande.
- Ja, jag har haft nytta av detta projekt i min verksamhet. Jag genomför trädgårdsvandringar hemma hos mig där jag visar upp trädgården för allmänheten, och då är murarna en bidragande faktor till attraktionsvärdet. Det är 1600-talsmurar som har ett högt kulturhistoriskt värde när det kommer till uppbyggnaden av vår gårdsmiljö.
- Ja, jag har haft nytta av projektet i min verksamhet. Det har skapat mer arbete, vilket genererar i en ekonomisk ökning.
- Ja, jag har haft nytta av projektet i min verksamhet. Det har varit ett nyckelprojekt för hela reservatsskötseln och även andra områden i närheten. I och med den stängsling som kunde genomföras tack vare stödet så har mycket tid frigjorts till att ägna åt andra arbetsuppgifter. Tidigare har vi alltid arbetat med tillfälliga stängsel, så detta har frigjort tid och resurser för att sköta reservatet i övrigt.
- Ja, jag har haft nytta av projektet i min verksamhet. Jag bedriver motsvarande verksamhet men det har aldrig funnits ekonomiska medel till att göra såhär många och såhär stora insatser, så stödet var en stor del till utförandet av projektet.

- Ja, jag har haft nytta av projektet i min verksamhet. Jag och min make äger denna gård som intresserar allmänheten överlag, men även de turister som besöker kommunen. Det är en unik herrgårdsmiljö med mycket kulturhistoria bakom, och vi håller konferenser på gården samtidigt som det är en turistattraktion.
- Ja, jag har haft nytta av projektet i min verksamhet. Nyttan är att det används av medborgarna i Kungälv som besöksområde, och vi har som mål att arbeta med det. Högre biologisk mångfald är självfallet också en nytta.
- Ja, jag har haft nytta av projektet. Detta projekt har resulterat i mer arbete för mig och min verksamhet.
- Ja, jag har haft nytta av projektet. Nyttan går dock inte att redovisa i pengar, men projektet har bidragit till en kulturellt bevarad plats vilket resulterat i en attraktiv plats i området.
- Ja, jag har på ett sätt haft nytta av projektet, dock inte riktigt kopplat till min verksamhet. Detta projekt resulterade i att man restaurerade och sparade en, för landskapet, viktig byggnad. Kulturarv är alltid viktiga att bibehålla enligt mig.
- Ja, nyttan är att jag har bevarat huset i sin ursprungliga stil. Det är en vacker byggnad med en stil som är vanlig i detta område, och folk som besöker mig och min verksamhet får uppleva det estetiska värdet i det hela.
- Ja, vi har haft nytta av projektet i verksamheten som berör Hembygdsföreningen. Vi har numera olika aktiviteter där, bland annat slätter och fagning.
- Jag anser att genomförandet av detta projekt har resulterat i ett mervärde när det kommer till min gård rent generellt.
- Jag anser att jag har haft nytta av projektet i verksamheten. Vi har genom åren haft en väldigt liten budget för att genomföra åtgärder för rikkärr. Detta projekt och stöd har förstärkt arbetet. Vi har minst fördubblat vår ansträngning med dessa pengar, och det har varit väldigt värdefullt.
- Jag bedriver ingen verksamhet, utan detta projekt var för privat bruk. Jag har dock haft nytta av det privat sätt, då fägatan som tidigare var helt igenvuxen numera går att använda sig utav.
- Jag har guidade trädgårdsvisningar på sommaren, och murarna är en stor del av trädgården. Projektet har därför gjort stor nytta attraktionsmässigt, men också vad gäller kulturvärdet.
- Jag har haft nytta av detta projekt i min verksamhet då jag har ansvar för kommunens skogar och marker. Det finns en koppling mellan skogsbruk och jordbruk, och detta projekt har ökat mitt kunnande.
- Jag har haft nytta av projektet i min verksamhet på så sätt att det har blivit en tillfredsställelse av att det har blivit fint och tillgängligt.
- Jag har haft nytta av projektet i min verksamhet. Detta projekt har gjort att skogsmark som fanns planterad runt jordbruksmarken inte längre förhindrar att solen lyser på jordbruksmarken, och detta i sin tur leder till bättre odlingsmöjligheter på åkrar och liknande. Odlingsbetingelserna har helt enkelt förbättrats, vilket har gynnat min verksamhet.
- Jag har haft nytta av projektet i min verksamhet. Driften av djurskötsel och landskapsvård har underlättat i och med att vi har fått bättre lämpade byggnader.
- Jag har inte haft någon direkt nytta av projektet i min verksamhet, men däremot så har projektet bidragit till en estetisk nytta. Den är vacker att titta på, och enligt mig är det också nyttigt att bevara våra historiska arv så att dessa inte går förlorade.
- Jag har inte haft någon direkt nytta av projektet i min verksamhet, bortsett från det faktum att marken numera är användbar som betesmark för får och nötkreatur.
- Jag har inte haft någon ekonomisk nytta av detta projekt i min verksamhet, men däremot har jag haft nytta av det på det sättet att det har varit tillfredsställande av estetiska skäl.
- Jag har inte haft någon praktisk nytta av projektet i min verksamhet, men däremot har jag fått en mer estetisk nytta av det.
- Jag har på ett sätt haft nytta av projektet i min verksamhet. Detta projekt innefattar ladugård, och i och med projektet kan vi numera använda oss utav den.
- Min verksamhet har gynnas på så sätt att folk som har besökt verksamheten har haft en positiv upplevelse, och spridit informationen vidare vilket har resulterat i mer besökare.

- Nej.
- Projektet har inte gjort någon direkt nytta, mer än att det har tillfört mycket vad gäller det estetiska och kulturella värdet.
- Projektet är kopplat till min verksamhet, så det har gjort enorm nytta. Våra turister kan numera använda sig utav vandringsleden, och detta faktum är något som vi också nyttjar när det kommer till marknadsföring.
- Skyltningen av min gård som skedde tack vare projektet har jag haft till stor nytta av när det kommer till min verksamhet.
- Varje ny restaurerad betesmark ger erfarenheter. Både när det kommer till hur man ska göra, och hur man inte ska göra. På så sätt har jag haft nytta av projektet i min verksamhet, jag har fått mer erfarenhet och kunskap som jag kan använda mig utav framöver, i samband med liknande projekt.
- Vi bedriver inte någon verksamhet, men ju längre tiden går, desto svårare hade det blivit att restaurera murarna.

8. Vilka erfarenheter eller nya kunskaper skulle du säga att du fått genom ditt projekt?

- Att det överhuvudtaget finns stöd som detta att söka var en ny erfarenhet och kunskap för mig, och det var väldigt betydelsefullt.
- Detta projekt har bidragit till att jag har lärt mig mer om fåglar och biotoper ute i fält.
- Detta projekt har gett mig kunskap om att det faktiskt finns olika typer av stöd att få. Det var något som jag inte hade koll på tidigare.
- Detta projekt har gett mig kunskap om att det faktiskt går att söka och nyttja olika typer av stöd, det kände jag inte till sedan tidigare. Jag har också fått ökad kunskap om byggnadshistoria, och historia rent allmänt.
- Detta projekt har gett mig mer erfarenhet vad gäller att medvetandegöra de kvaliteter som redan finns.
- Detta projekt har gett mig mer kunskap om historiska värden överlag, men framför allt de historiska värden som är kopplad till mitt närområde.
- Detta projekt har gett mig mer kunskap om olika kulturmiljöer, och vikten av att bevara ett kulturarv.
- Då jag arbetar på Länsstyrelsen med den typ av åtgärder som projektet berör har jag inte fått någon direkt ny kunskap. Det jag däremot har fått erfara är hur omfattande administrationen är, vilket känns dumt. Det leder nästan till att projektet blir till en börda, även fast det är otroligt viktigt och för en god sak.
- En erfarenhet som jag har fått i och med detta projekt är att intresset för fågator är väldigt stort, och det var något som förvånad mig. Det finns väldigt många fågator i min bygd och i samband med detta projekt så kom det busslaster med människor som ville kolla.
- Enligt mig är värdet av en sakkunnig rådgivare från Länsstyrelsen nästan A och O för att ett sådant här projekt ska bli lyckat. Man kommer oerhört mycket längre om man jobbar utifrån den organisationen och strukturen som man hade då, i samband med detta projekt, men det gör man inte idag. Jag har fått mycket mer erfarenhet om uppsökande verksamhet, rådgivning och det faktum att man lotsas igenom projektet från början till slut. Detta gäller inte bara naturbetesmark, utan även våtmarker och andra naturprojekt. Dock skulle jag säga att det framförallt gäller betesmark, eftersom att de är förknippade med lagar och miljöstöd.
- I mitt projekt har jag framförallt fått kunskap om att dessa typer av stöd är extremt svåra att söka, då byråkratin är så omfattande.
- I och med detta projekt har jag fått mer kunskap om naturen rent generellt. Jag har förstått hur viktigt det är att arbeta för en bättre miljö, och jag har fått mer kunskap om naturen ur ett rättsligt perspektiv vad gäller lagar och regler.
- Internt har det varit en turbulent resa, det finns så många experter här. Allt från slottsarkitekter till individer som har en bonde karaktär och en mer praktiskt inställning till saker och ting. Jag har förstått vikten av samråd och svårigheten att ibland komma överens och kompromissa. Allt

detta har varit dyrköpta erfarenheter enligt mig.

- Jag har fått en ganska stor erfarenhet och kunskap om vilket arbete det egentligen innebär att restaurera stenmurar och fägator.
- Jag har fått erfarenhet och kunskap på så sätt att man får vara med och se gammal historia restaureras och bevaras. Jag är väldigt intresserad av sådant, och har fått erfara ännu mer hur viktigt det faktiskt är att vi arbetar för att vår kulturmiljö inte ska försvinna.
- Jag har fått fördjupad förståelse för vikten av att olika kulturmiljöer faktiskt bevaras. Med ett sånt här förhållandevis enkelt och liten projekt så kommer stugan att stå i 100 år till, och proportionen mellan bevarandeeffekten, som jag betraktar som långsiktig, så är ett sånt här kort-siktigt och litet projekt ändå betydelsefullt.
- Jag har fått goda kunskaper om hur man hanterar byggnader av äldre slag, och hur man säkrar och bevarar det historiska arvet. Jag har också fått en ökad insikt i hur trädgårdar från 17-1800 talet såg ut, och framförallt en ökad insikt om trädens miljövärden.
- Jag har fått kunskap om hur man genomför denna typ av byggnation. Dock är det inget jag använder mig utav på daglig basis, men det var något som jag inte visste innan i alla fall.
- Jag har fått mer erfarenhet och kunskap om hur viktigt det är att bevara naturvärden och kulturvärden för framtiden.
- Jag har fått mer kunskap och erfarenhet om de olika stöd som faktiskt finns att söka till diverse projekt.
- Jag har fått mer kunskap om hur ett EU-projekt fungerar i samband med genomförandet av just mitt projekt. Utöver det har jag självklart också fått kunskap om mer praktiska saker som är kopplade till utförandet av projektet.
- Jag har fått mer kunskap om kulturvärden i gamla odlingslandskap.
- Jag har fått mer kunskaper om kulturmiljö och kulturvärden.
- Jag har fått mycket kunskap och erfarenheter i och med detta projekt. Jag har dels fått erfara att det är väldigt jobbigt att bedriva ett Länsstyrelseprojekt. Det har varit väldigt mycket tung administration. Jag har även fått erfara att man kan få väldigt mycket gjort i ett projekt som detta, om man bara fattar beslutet att genomföra det.
- Jag har fått många nya kunskaper och erfarenheter i och med mitt arbete med detta projekt. Jag har dels fått otroligt mycket kunskap om byggnadsvård, men jag har också fått mer kunskap rent generellt, om hela tekniken. Det finns inte någon ladugård med vasstak såhär långt norrut, och därför var detta helt nytt för mig.
- Jag har fått väldigt många nya kunskaper, och många nya erfarenheter i och med detta projekt. Jag har lärt mig anlägga ett vasstak och jag har fått mer kunskap om restaurering utav kulturhistoriska arv överlag.
- Jag har i och med detta projekt fått erfara att det är svårt att restaurera en stenmur så att resultatet blir bra. Kunskapen om hur man restaurerar stenmurar och liknande är i princip borta, den försvinner för varje generation och detta var påtagligt i samband med mitt projekt. Det var inte många som hade kunskap om hur man skulle gå tillväga.
- Jag har i och med detta projekt fått mer kunskap om hur ansträngande det faktiskt är att restaurera och bevara kulturarv.
- Jag har i och med detta projekt fått mer kunskap om hur man bygger en stenmur, och hur man rustar upp förfallna kulturarv.
- Jag har i och med detta projekt fått mer kunskap om hur man faktiskt restaurerar en stenmur.
- Jag har i och med detta projekt fått mer kunskap om hur man sköter en gammeldags slätteräng och hur man tog tillvara vinterfoder till djuren förr i tiden.
- Jag har i och med detta projekt fått mycket kunskap kring hur man bygger och restaurera stenmurar.
- Jag har i och med detta projekt haft kontakt med väldigt många människor, som bland annat haft väldigt mycket historiska kunskaper. Detta har resulterat i att dem har lärt mig, och jag har fått mer kunskap. Jag har också fått mer erfarenhet gällande hur man genomför ett projekt som detta, både administrativt och praktiskt.
- Jag har inte lärt mig något nytt på det, jag visste ju historiken och har vart intresserad väldigt

länge.

- Jag har noterat att de kunskaper som man har fått genom att arbeta med detta projekt, är kunskaper som man tagit med sig och fortsätter att förmedla vidare till andra.
- Jag har under mitt arbete med detta projekt fått erfara att det går fortare än man tror att ställa om skogsmark till åkermark. Jag har överlag fått mer kunskap om hur man tar tillbaka det gamla odlingslandskapet, vilket är kunskap jag kommer ha nytta av i framtiden.
- Jag skulle säga att jag har fått en bredare kunskap om naturen runt omkring där jag bor.
- Jag skulle säga att jag har fått erfarenhet av att jobba med flera olika intressen på samma projekt i och med detta projekt. Det har varit komplext, men väldigt roligt.
- Jag värdesätter det jobb som länsstyrelsen lägger ner och bevarar naturen.
- Jag är väldigt intresserad av att försöka bibehålla gamla värden, och jag är också väldigt intresserad av att återställa och restaurera historiska arv så att de överensstämmer med den tiden de faktiskt hör ihop med. Jag har i och med detta projekt fått mer kunskap och erfarenheter om hur man går tillväga, och vad som krävs, och allt jag har lärt mig är något jag kan använda mig utav i framtiden.
- Mitt projekt blev till det bästa projektet av Länsstyrelsen i samband med att de gjorde en utvärdering av alla de projekt som genomförts, så jag har verkligen fått erfara att hårt arbete ger resultat.
- Mitt projekt har gett mig mer kunskap gällande hur man lägger en stenmur.
- Rent personligen har jag varit med om att restaurera två murar, och det är något som jag aldrig har gjort förut. Den erfarenheten och kunskapen är ny för mig.
- Vi har läst på och fått mer kunskap om närområdet och de kulturhistoriska värden som finns.

9. Har du gjort några insatser för att sprida information eller kunskap om ditt projekt? Om Ja, i så fall på vilket sätt har du informerat andra?

- Det har funnits väldigt lite tid för att sprida information eller kunskap om projektet, och det var inte heller direkt någonting som ingick i vår projektplan. Vi har dock nämnt det i Länsstyrelsens egna nyhetsbrev. Projektplanen går också att se som en informationsspridare, och då för de markägaren som inte känner till rikkärr så mycket.
- Information och kunskap om detta projekt har spridits genom kommunens egna hemsida, men också genom miljönyhetsbrev.
- Ja, det har ju vart lite vandringar här med bygdegårdsföreningen och andra som har vart och tittat här.
- Ja, insatser för att sprida information och kunskap om projektet har gjorts redan från start. Innan starten var det ett reportage i lokaltidningen Mölndalsposten, och under projektet informerade vi via vår egen hemsida. När projektet var slutfört skrevs det ett större reportage i Mölndalsposten. Vi har även haft informationsträffar med berörda föreningar och allmänheten, och detta har skett både före och efter start.
- Ja, insatser för att sprida information om projektet har gjorts. Det finns informationstavlor uppsatta runt dessa betesmarker som är tillgängliga för allmänheten där det står kortfattad information. Vi har även spridit information via politiken. Politiken i kommunen har fått fortlöpande information om vad som händer och sker i projektet. Det finns också folk som är genuint intresserade av frågor som dessa och har vänt sig till kommunen för att höra hur det har gått och hur resultatet har blivit.
- Ja, insatser har gjorts för att sprida information och kunskap om detta projekt. Det har dels varit två tidningsupplag i lokaltidningen om detta projekt, men utöver det har det också uppmärksamats av allmänheten genom olika besök.
- Ja, jag har gjort insatser för att sprida information och kunskap om mitt projekt. Under mina trädgårdsvandringar berättar jag för besökarna om projektet och Länsstyrelsen medverkande i det hela.
- Ja, jag har gjort insatser för att sprida information och detta har skett genom nyhetsbrev från Länsstyrelsen eftersom att det är där jag arbetar.

- Ja, jag har gjort insatser för att sprida information och kunskap om mitt projekt. Min ideella förening har ett välbesökt årsmöte och där har vi fortlöpande redovisat vad som händer med, och i projektet. Vi har också tryckt en liten broschyr med bilder och parker som beskriver arbetsinsatser och dylikt i projektet, och denna broschyr ligger tillgänglig för alla som besöker Årås.
- Ja, jag har gjort insatser för att sprida information och kunskap om projektet. Jag gjorde en omfattande fotoblogg i samband med projektet, där jag visade upp alla moment. Detta var också en del av redovisningen som Länsstyrelsen ville ha.
- Ja, jag har gjort insatser för att sprida information och kunskap om mitt projekt. Jag har bland annat gjort en anslagstavla, som jag har satt upp på den plats projektet berör. Denna anslagstavla är på samma plats som en parkering, så allmänheten kan läsa det som står. Utöver det har jag även tryckt upp ett informationsblad.
- Ja, jag har gjort insatser för att sprida information och kunskap om detta projekt. Dels har jag skrivit om det i vårt interna nätverk, som till exempel på vår hemsida, där en del av materialet läggs ut så att det även kan nå externt. Jag har haft god kontakt med den personen på Länsstyrelsen som fungerade som vår rådgivare, så jag har uppmanat henne att föra en diskussion om detta projekt, och även försöka lyfta det här sättet att arbeta. Vid två tillfällen har jag också blivit intervjuad angående detta projekt och då har jag talat om att Länsstyrelsen arbetssätt i detta projekt är väldigt värdefullt. Min fru, som var delaktig i detta projekt har varit på en EU-konferens i Spanien, och där redovisat detta projekt.
- Ja, jag har gjort insatser för att sprida kunskap och information om projektet. Jag arbetar på Länsstyrelsen, och vi har skrivit om det i vår egen tidning. Vi har även blivit intervjuade av radio P4 Skaraborg, och utöver det har också lokaltidningen skrivit om projektet.
- Jag genomför guidade turer i min trädgård, och där informerar jag dels om att det är viktigt att vårda gamla murar, och att säkra kulturhistoriska arv. Jag informerar då också om detta projekt, och Länsstyrelsens olika typer av stöd.
- Jag har anordnat tipspromenader och liknande på just denna sträcka där projektet genomförs, och på så sätt spridit information och kunskap.
- Jag har berättat om projektet för de besökare jag har haft till min gård, och på så sätt spridit information och kunskap.
- Jag har en egen hemsida där jag har spridit information om mitt projekt. Jag har också haft gäster från 47 olika länder till min gård jag försöker informera dem om svensk kulturhistoria, olika naturvärden och vad detta projekt har gått ut på.
- Jag har ett stort kontaktnät, så jag har muntligen gjort insatser för att sprida information samt kunskap om mitt projekt.
- Jag har genom min verksamhets hemsida gjort en insats för att sprida information och kunskap om projektet. Utöver det så är det också skyltat vid min verksamhet att denna vandringsled numera finns.
- Jag har gjort en del insatser för att sprida information och kunskap om detta projekt. Vi har bland annat haft visningar av hela miljön, och då är detta projekt en viktig del utav det hela. Vi har även aktivt informerat de personer som av genuint intresse har kommit för att titta på marken som detta projekt berör.
- Jag har gjort insatser för att sprida information och kunskap om detta projekt. Jag har dels satt upp skyltar så allmänheten kan läsa om projektet och Länsstyrelsen medverkan i det hela. Jag har även satt upp information på de anslagstavlor som berör vår verksamhet. Utöver detta så står det också om detta projekt i en katalog vid namn "Mellan Väner och Vättern".
- Jag har informerat turistarrangörer om detta projekt, och det har resulterat i ett ökat turistflöde.
- Jag har inte arbetat aktivt för att sprida information, men däremot har jag talat väl och berättat utförligt om projektet och stödet när folk har frågat mig.
- Jag har inte gjort några direkta insatser för att sprida information, men jag har berättat för de i min närhet om mitt projekt, och att jag har positiva erfarenheter av detta stöd.
- Jag har inte gjort några direkta insatser för att sprida information om projektet, men däremot har jag muntligen informerat om projektet och det stöd jag har sökt. Det har varit grannar och

människor rent allmänt som exempelvis har frågat var jag fått tag i träden till min allé, och hur jag har gått tillväga för att genomföra projektet.

- Jag har inte gjort några direkta insatser för att sprida information och kunskap om mitt projekt, bortsett från att jag har diskuterat med andra som har samma typ av stenmurar. Jag tror att intresset för denna typ av projekt är ganska smalt. Problemet med lantbruket är att du har en gård och du sår spannmål och så har du jobb vid sidan om. Lantbruk drivs på ett annat sätt än vad det gjorde förr, då det inte längre är gynnsamt, så intresset för denna typ av projekt existerar inte på samma sätt. Lantbruket ger ingenting så därför intresserar sig folk inte för kunskap om detta.
- Jag har inte gjort några direkta insatser, men när folk har frågat vad det är för projekt jag arbetar med så har jag informerat om vad jag gör.
- Jag har inte gjort några fler insatser till att sprida information förutom att jag muntligen har berättat om projektet för närstående och grannar.
- Jag har inte själv behövt sprida information, utan samhället gör det väldigt bra. Eftersom att det är kopplat till Bohus fästning så uppmärksammas det dagligen.
- Jag har muntligen gjort insatser för att sprida information om mitt projekt. Folk har visat ett intresse och haft frågor om projektet, och då har jag informerat om stödet och projektet.
- Jag har spridit information och kunskap om detta projekt muntligen, och då till både grannar och allmänheten överlag.
- Jag har spridit information och kunskap om mitt projekt muntligen. Jag har talat med grannar, närstående men även andra som har visat ett intresse för projektet.
- Jag har spridit information om detta genom annonsering i lokala tidningar. Det har även tryckts upp broschyrer.
- Jag har spridit information om detta projekt genom kursverksamhet och programverksamhet i Hembygdsföreningen.
- Jag har spridit information om mitt projekt via sociala medier, bland annat Facebook. Jag har även muntligt spridit information och berättat för människor i bygden om mitt projekt.
- Jag har spridit information till närområdet genom skyltar under pågående arbete, men också muntligt.
- Jag är ansvarig för alla guide turer som sker inom vår verksamhet, och på så sätt bidrar jag med information och kunskap om projektet till andra individer.
- Mina insatser när det har kommit till att sprida information om mitt projekt har skett muntligen. Jag har själv informerat turistbyrå och kommunen, men även alla kunder som besöker gårdsbutiken. Dessa kunder har sedan i sin tur informerat vidare.
- Många har ringt och frågat hur jag har gått tillväga med projektet, och då har jag berättat för dem och i och med det spridit information. Dessa individer har frågat Länsstyrelsen och sett projektet med egna ögon, och därför har dom sedan kontaktat mig.
- Vi har gjort en informationstavla som vi har placerat ut på vandringsleden som finns där projektet har pågått.
- Vi har talat med grannar som har närliggande mark om deras stenmurar och uthus som de istället för att riva faktiskt kan restaurera.

10. Har projektet genomförts i samarbete med andra? Om Ja, på vilket sätt och med vilka har du/ni samarbetat?

- Detta projekt har delvis genomförts i samarbete med andra entreprenörer, men utöver det har jag ensam genomfört projektet.
- Detta projekt har enbart genomförts i samarbete med grannar, utöver det har inga andra aktörer varit involverade.
- Detta projekt har genomförts i samarbete med en man i Vara, som odlar träd. Dessa träd har jag då sedan använt till min allé. Utöver det har jag i princip utfört projektet helt själv.
- Detta projekt har genomförts i samarbete med entreprenörer, men utöver det har inga andra parter varit involverade.

- Detta projekt har genomförts i samarbete med familjen, men utöver det så har inga andra parter varit inblandade.
- Detta projekt har genomförts i samarbete med min familj, men ingen annan utöver det.
- Detta projekt har genomförts i samarbete med olika entreprenörer som varit delaktiga i själva bygget. I övrigt har jag varit den enda involverade parten.
- Detta projekt har genomförts i samarbete med olika entreprenörer, men utöver det har det inte funnits några speciella samarbeten.
- Detta projekt har genomförts i samarbete med Statens Fastighetsverk, Kungälv kommun & Länsantikvarie. Det har varit många möten och mycket planering gällande hur projektet skulle se ut, och vilka värden som skulle komma fram.
- Detta projekt har genomförts i samarbete med två timmermän som rekommenderades av Näs byggnadsvård, och utöver det har även en väldigt duktig vasstakläggare varit involverad i projektet.
- Detta projekt har skett i samarbete med de markägare som detta berör. Det är många markägare har utfört åtgärderna själva, men vi har betalat.
- Detta projekt har utförts i samarbete med andra entreprenörer, och då har det rört sig om enskilda firmor.
- Detta projekt har utförts i samarbete med diverse hantverkare som har skött den praktiska biten.
- Detta projekt har utförts i samarbete med olika enheter i kommunen.
- Detta projekt inleddes med hjälp från Länsstyrelsen, men därefter genomförde jag allting ensam.
- Där det har varit möjligt att få markägarna att utföra de åtgärder som projektet berör, har vi tagit hjälp av dem. I andra fall har vi använt oss av entreprenörer eller individer från Länsstyrelsens egna arbetslag.
- Ja, detta projekt har genomförts med andra. Bland annat med Länsstyrelsen och i viss mån även med Skogsstyrelsen. Området som projektet berör består av nyckelbiotoper, och denna typ av biotoper hanteras av Skogsstyrelsen, därav deras inblandning.
- Ja, projektet har genomförts i samarbete med andra, och då framförallt med en konsulterande biolog från Naturcentrum. Han hade övergripande arbetsledning och spelade en viktig roll i projektet.
- Ja, projektet har genomförts i samarbete med politiken, lantbrukare, Länsstyrelsen, skogsällskapet och skogsvårdsstyrelsen. Alla dessa parter har varit delaktiga någon gång under projektets gång.
- Ja, vi har sökt tillsammans och hyrt hjälp som skapat arbeten.
- Jag har anlitat entreprenörer som har hjälpt till med jobbet men det är enbart jag som har varit sökande och ansvarig för projektet.
- Jag har samarbetat med andra företag som har bidragit med praktiska arbetsinsatser.
- Jag har samarbetat med lokala entreprenörer som har utbildning i just kulturhistoria.
- Jag har tagit hjälp utav en man som var lärare på en av de kurser som anordnades utav Länsstyrelsen. Han hjälpte till med att inventera byggnader och dylikt i den gamla byn, som fanns innan laga skifte. Jag har också fått hjälp med kartor och liknande av Lantmäteriet.
- Projektet har genomförts av hembygdsföreningen i samarbete med naturskyddsföreningen.
- Projektet har genomförts i samarbete med andra på Länsstyrelsen, och även med lokala entreprenörer som har bidragit med praktisk hjälp.
- Projektet har genomförts i samarbete med diverse hantverkare, men utöver det har inget samarbete skett.
- Projektet har genomförts i samarbete med folk från Kultur och miljövårdsenheten på kommunen. Även en daglig verksamhet som vi står nära har varit delaktiga praktiskt i projektet.
- Projektet har genomförts i samarbete med lokala bygghantverkare.
- Projektet har genomförts i samarbete med Länsstyrelsen och Skara Länsmuseum. Länsstyrelsen har bidragit med fortlöpande rådgivning genom hela projekt, samt att de har bidragit med råd och hjälp på plats. Skara Länsmuseum har den historiska kunskapen, och har på så

- sätt bidragit med hjälp om hur man ska genomföra projektet för att uppnå bästa resultat.
- Projektet har genomförts i samarbete med olika delar av kommunens organisation, bland annat kultur och fritid.
 - Projektet har genomförts i samarbete med Skara Museum, Länsstyrelsen i Skara och även med en byggnadsantikvarie från Göteborg. Samarbetet har till största del bestått utav fortlöpande rådgivning, då det var allt som behövdes.
 - Projektet har genomförts tillsammans med hela familjen.
 - Vi hade en grävare som bidrog med lite hjälp, annars har vi skött allting själva.
 - Vi har samarbetat med ett Tidans Gräv & Transport AB och de bidrog med hjälp till projektet. Utöver det så har också ideella föreningar hjälpt till.
 - Vi har samarbetat med landsbygdsenheten och kulturmiljöenheten på Länsstyrelsen, och detta samarbete har till största del bestått av fortlöpande diskussioner gällande "vad gör man och hur gör man". Utöver det har vi också samarbetat med "Trädgårdar i Väst" och stadsträdgårdsmästaren i Borås.

12. Tycker du att ditt projekt uppmärksammats av andra aktörer? Andra aktörer utöver de förkordade alternativen:

- Allmänheten.
- Göteborgs universitet.
- Hembygdsförening.
- Jaktlaget.
- Västkuststiftelsen.

På vilket sätt?

- Både grannar och ideella föreningar har varit genuint intresserade av mitt projekt, och uppmärksammat det, och vissa vill även ta del av det i framtiden på ett aktivt sätt.
- De aktörer som har uppmärksammat projektet har fått nys om det genom andra individer. I mitt fall har "djungeltrumman" varit den största bidragande faktorn. Folk har uppmärksammat projektet och sedan spridit information vidare. Jag har också haft studiebesök av grundskolan och kommunen på min gård.
- Det faktum att det händer saker i bygden har uppmärksammats, och responsen har enbart varit god då folk har uppskattat att man värnar om kulturarvet.
- Det har skrivits om mitt projekt i den lokala tidningen, och utöver det så har grannar samt närstående uppmärksammat det.
- Det har uppmärksammats av andra aktörer på så sätt att man har gett mig feedback i och med att man har noterat att projekt pågår.
- Det har varit en rundvandring av hembygdsföreningen och grannar.
- Det är bara positivt.
- Detta projekt har framförallt uppmärksammats av äldre människor som har visat ett stort intresse. De har bott här under hela sitt liv och tycker att det är roligt att se att man värnar om de historiska och kulturella inslag som finns, och inte låter allting förfalla.
- Detta projekt har uppmärksammats av tidningen som skrev en notis om att jag fick detta stöd, och skulle genomföra detta projekt. Utöver det har det uppmärksammats med positiva kommentarer från närboende och grannar. Skaraborgs länsmuseum har också uppmärksammat detta projekt, då de till en viss del har varit involverades i det.
- Detta projekt har uppmärksammats genom besök från kunder och bygden, i samband med aktiviteter som genomförts i min verksamhet. Vi har också haft ett organiserat besök från vår hembygdsförening som tyckte det var väldigt roligt att man bevarade vasstaket i dess ursprungliga stil.
- Detta projekt har uppmärksammats genom studiebesök från turistföretagare och kommunens ledning, och de lokala tidningarna har skrivit reportage om projektet. "Västarvet" har också va-

- rit på besök, och uppmärksammat renoveringen av källaren.
- Detta projekt har uppmärksammat i tidningen ett flertal gånger, och då både Göteborgsposten och lokaltidningen. Grannar har också varit involverade i samband med projektet och på så sätt uppmärksammat det hela.
 - Detta projekt har uppmärksammat på diverse olika sätt. Det har varit guidade turer där man går förbi detta projekt och har det som en del av visningen. Även Länsstyrelsen har uppmärksammat detta genom att genomföra ett studiebesök och titta på projektet.
 - Detta projekt har uppmärksammat på ett positivt från grannar och bygd. De anser att det är positivt att markerna restaureras till det bättre, och att det har tillkommit djur i bygden. I och med att det inte fanns naturbeten innan detta projekt, så fanns inte heller nötkreatur som vandrade runt på mark, och det faktum att det numera gör det är väldigt uppskattat.
 - Detta projekt har uppmärksammat på ett positivt sätt, genom att folk med egna ögon har sett det. Folk tycker att det färdiga projektet har resulterat i en väldigt vacker gårdsbild.
 - Detta projekt har uppmärksammat på ett positivt sätt. Folk har velat utföra motsvarande åtgärder hos sig själva. Vi skickade ut brev till berörda parter i början av projektet, så jag antar att det är på så sätt det har spridit sig till allmänheten.
 - Detta projekt har uppmärksammat på ett positivt sätt. Närboende är glada i och med att det är en upprustning.
 - Detta projekt har uppmärksammat på flera olika sätt. Det har skrivits artiklar i flera olika lokaltidningar. Kroppefjälls vandrarförening har varit här i två omgångar och gjort vandringar, och då har jag berättat om kvarnruinen som projektet berör. Även människor privat utifrån har kommit på besök, och då bland annat människor som har släktkopplingar till marken och projektet.
 - Detta projekt har uppmärksammat på flera sätt. Det har skrivits en del artiklar i Lokaltidningen, och vi har även utfört visningar av miljön och på så sätt har turister och allmänheten fått vetskap om projektet.
 - Detta projekt har uppmärksammat på flera sätt. Media har skrivit om projektet i Lokaltidningen. Turistavdelningen på kommunen har skrivit om projektet i turistkatalogen som gäller för år 2016. I övrigt så har grannar och allmänheten visat ett stort intresse eftersom att detta projekt berör en gård som har existerat sedan lång, lång tid tillbaka.
 - Detta projekt har uppmärksammat på flera sätt. Mölndalsposten har skrivit olika reportage, och vi har haft informationsträffar.
 - Detta projekt har uppmärksammat på olika sätt beroende på aktör. En del tycker det är positivt att landskapet blir mer öppet och ljus, vissa som har varit negativa har varit rädda för att det ska bli flugor och dylikt.
 - Detta projekt har uppmärksammat på olika sätt. Grannar har visat ett stort intresse, då de är intresserade av att också få stöd till liknande projekt. Media har skrivit om projektet i lokaltidningen, och radio P4 har intervjuat oss angående projektet. Utöver det har också Naturskyddsförening uppmärksammat det, då de har liknande målsättning.
 - Detta projekt har uppmärksammat på olika sätt. Kommunen är exempelvis markägare i ett av de kärr som projektet berör, och som numera är restaurerat. Utöver det så har andra markägare uppmärksammat det i och med att det är deras mark projektet berör.
 - Detta projekt har uppmärksammat utav mina grannar genom att de har gått förbi och själva sett projektet med egna ögon. Responsen har varit positiv och god.
 - Detta projekt som rör murar, tillhör min trädgård. Så trädgården i kombination med murarna har uppmärksammat på 9 olika sätt, bland annat genom tidningsartiklar. Det har också uppmärksammat av olika grupper, exempelvis trädgårdsföreningar & hembygdsföreningar som har bokat egna guidade visningar, men även av allmänheten rent generellt. Utöver det så har min trädgård tillsammans med murarna också uppmärksammat på kommunens hemsida.
 - Ett vandrarhem i närheten som har en inriktning emot turism har uppmärksammat detta projekt, och tipsar turister om att gå denna vandringsled som projektet berör. Läns museet i Vänersborg och Värmland museum har vetskap om detta projekt.
 - Grannar har sett att ett projekt har pågått och därför uppmärksammat det, och deras respons

har varit god och positiv.

- Jag har fått väldigt positiv respons av de grannar som har uppmärksammat detta projekt. Att det har uppmärksammats är för att man har sett att ett projekt är i görningen.
- Jag har upplevt den respons jag har fått som positivt. Att projektet har uppmärksammats är för att folk har noterat det med egna ögon. Detta är ett projekt som syns väldigt väl eftersom att det går en väg igenom.
- Man har uppmärksammat detta projekt genom programverksamhet som hembygdsföreningen erbjuder. Tidningen har även skrivit olika reportage om detta.
- Man har uppmärksammat detta på så sätt att man själv noterat att ett projekt har pågått, och utöver det har jag själv informerat om projektet ifall någon har haft frågor.
- Mina grannar har uppmärksammat detta projekt med sina egna ögon och haft en väldigt positiv inställning till det hela.
- Mina grannar och även ideella verksamheter har uppmärksammat projektet med egna ögon.
- Mitt projekt har uppmärksammats av andra på så sätt att folk har sett det med egna ögon. Responsen har varit positivt, och folk har tyckt att slutresultatet är väldigt fint.
- Mitt projekt har uppmärksammats av dessa aktörer på ett positivt sätt genom besök, men också genom att man har talat om projektet.
- Mitt projekt har uppmärksammats bland annat genom tidningsartiklar, och även genom utställningar på museum. Jag genomför guidade rundvisningar, så det har även uppmärksammats av allmänheten och turister på detta sätt.
- Mitt projekt har uppmärksammats på så sätt att folk själva har varit här för att beskåda projektet. På något sätt har allmänheten fått nys om det, och responsen har varit positiv. Folk har visat ett stort intresse för detta projekt.
- Mitt projekt har uppmärksammats på så sätt att man har talat om det, och spridit informationen vidare till andra människor.
- Mitt projekt uppmärksammas genom att det kommer grupper och enskilda personer på de trädgårdsvandringar jag driver. På det sättet har information spridit sig på många olika håll. Turistorganisationer har varit inblandade i marknadsföringen av mitt trädgårdsföretag, och det har även kommunen och Bohusläns museum.
- Museet har varit på plats och uppmärksammat detta projekt, då de har varit aktiva i hela restaureringsarbetet. De utför också utbildning i naturvård kopplat till detta projekt, och på sätt uppmärksammas projektet av andra människor.
- Många företag har använt detta i sin egna marknadsfästning, bland annat Västkoststiftelsen.
- Olika aktörer har uppmärksammat detta rent generellt, och man har märkt av en allmän uppskattning av att torpet inte förfaller.
- Tipspromenader och vandringar.
- Vi har haft olika tillställningar på plats för grannar och för bygden, dels i samband med invigningen av den nyrenoverade ladan, men också utöver det. Det har också uppmärksammats av den lokala tidningen, men även av grannar och bygden som visat intresse och besökt oss, dels på bokad tid, men också oanmält.
- Våra grannar har uppmärksammat detta projekt på så sätt att det har velat ha årliga exekutioner och kontinuerlig redovisning av hur projektet fortlöper. Nordens Ark har varit och tittat på hur vi har genomfört projektet, då det är intresserade av att göra samma sak. Utöver det har även kollegor varit och tittat på projektet, då de har varit intresserade av hur vi har gått tillväga.

13. Kan ditt arbete med projektet användas i bygden/kommunen och komma fler till nytta? I så fall på vilket sätt?

- Att projektet ska användas i kommunen och komma fler till nytta var ett syfte med det hela. Vi har tillgängliggjort naturmark och kulturmark, vilket innebär att fler kan ta del av det.
- Det är en vägsamfällighet som går genom allén, och på så sätt har projektet resulterat i en

estetisk nytta för allmänheten. Enligt mig finns det också en nytta i att bevara det gamla och inte låta våra arv gå till spillo.

- Det är just i samband med sådana här rundvandringar som vi tar dessa slingor runtom.
- Detta har med friluftsliv att göra, så det kan självfallet användas av andra.
- Detta projekt kan användas utav kommunen och komma fler till nytta. Om vi får igång verksamheten aktivt, så kommer det leda till att det då finns arbetstillfällen inom den näringen.
- Detta projekt kan enligt mig inspirera andra till att genomföra liknande saker. Visar man att det är möjligt att genomföra något som detta, så finns det en större chans att andra följer i samma fotspår.
- Detta projekt kan komma bygden till nytta ur ett estetiskt perspektiv. Landskapet har öppnats upp, och det kommer fortsätta vara öppet så länge det finns djur som betar där.
- Detta projekt kan komma fler till nytta på så sätt att det har genererat i ett bättre friluftsliv för allmänheten.
- Enligt mig kan arbetet med projektet användas i bygden och kommunen, och komma fler till nytta. Dels som inspiration, dels för att skapa sysselsättning, dels för att skapa en friluftsmiljö, men också för att bidra till att den biologiska mångfalden blir bra.
- I och med att vi tar emot olika grupper så kan vi öka kunskapen hos de individer som besöker oss. På så sätt kan projektet komma fler till nytta.
- Ja det är många som går vandringsleden som går intill bygden. Vilket har skapat mer säkerhet.
- Ja, det kan komma fler till nytta. Det finns ett tillgängliggörande i detta. Man kan numera använda sig av vägen, och man kan även beundra kulturarvet.
- Ja, det kan komma fler till nytta. Det är väldigt många individer som använder marken där projektet pågick som strövområde, och det är även kopplat till Bohus fästning så det kan bidra med många upplevelser och även historiska kunskaper.
- Ja, det tror jag, och det tycker jag redan att det gör. Detta projekt har resulterat i att alla våra besökare får mer kunskap, då vi har möjlighet att erbjuda ett mer pedagogiskt lärande om historia bakåt i tiden.
- Ja, det tror jag. Det kan leda till att andra också engagerar sig i liknande saker.
- Ja, det tycker jag. Jag tycker att detta kan användas dels för visa hur viktig en lantbrukares roll i samhället är, men också för att bidra med historisk kunskap.
- Ja, jag tror att det kan komma fler till nytta. Man skulle exempelvis kunna koppla in turistförening mer, och likaså kommunen. Detta projekt går att använda sig utav som ett mål för studiebesök och liknande.
- Ja, jag tror att detta projekt kan användas och komma fler till nytta. Framförallt som ett föregångsexempel till liknande projekt.
- Ja, jag tror att detta projekt kan komma fler till nytta. Genom att besöka oss och se hur vi har arbetat med projektet och ta intryck av det, så kan andra också arbeta aktivt för att säkra det historiska arvet.
- Ja, jag tror att projektet kan användas i bygden/kommunen och komma fler till nytta. Jag tänker att det kan finnas fler som vill ta efter detta projekt, och bevara det gamla. Denna lada och detta projekt kan då fungera som modell. Det är alltid viktigt att bevara det gamla och jag tror att detta projekt kan fungera som ett föredöme.
- Ja, jag tror att projektet kan komma fler till nytta. Vi har haft fokus på att göra naturen mer tillgänglig. Tidigare var det väldigt mycket elstängsel, vilket resulterade i att det var svårt att röra sig fritt bland skogar och leder. I och med detta projekt har vi öppnat upp mer, och tillgängliggjort naturen. Det är något som gynnar alla.
- Ja, jag tycker att det kan komma fler till nytta eftersom att det handlar om att förbättra miljön. Utöver det är det också estetiskt tilltalande, och det gynnar alla.
- Ja, mitt arbete med projektet kan användas av kommunen/bygden och komma fler till nytta. Projektet handlar om en ökning av den hävdade arealen, och resultatet har lett till mer nytta för den biologiska mångfalden men också till mer nytta för att det är fler lantbruksföretag igång.

- Ja. Enligt mig kommer projektet till nytta genom att det står öppet och tillgängligt för allmänheten.
- Jag anser att mitt arbete med projektet kan komma fler till nytta. Det finns en skola alldeles bredvid mig, där det går barn från lekis upp till årskurs sex. De har gjort studiebesök här, och vandrat i hagarna samt kollat på djur och natur. Jag ser det som nyttigt att man numera tar tillvara på markerna och den natur som finns tillgänglig, det kunde man inte göra på samma sätt innan detta projekt genomfördes.
- Jag skulle säga att detta projekt kan komma fler till nytta i och med att man har tillgängliggjort naturen så att flera kan ta del av den. Det leder också till ett kunskapslyft.
- Jag tror att detta projekt kan vara till nytta för andra i den benämningen att det kan ge inspiration och få andra att utföra liknande projekt.
- Jag tror att mitt projekt kan komma andra till nytta i ett avslappnade syfte.
- Jag tror att mitt projekt kan komma fler till nytta, och då framför allt i den mindre kretsen av lantbrukare som bor i närområdet och delar intresset för det vilda naturlivet.
- Jag tror inte att projektet kan göra en direkt nytta för andra, men det kan däremot bidra till ett ökat intresse för naturen och det kulturarv vi har, och även bidra till att andra börjar värna mer om våra kulturvärden och naturvärden.
- Jag tycker att detta projekt, och arbetet med projektet kan fungera som en inspiration för kommunen när det kommer till att bedriva egna projekt som syftar till att restaurera rikkärr och liknande.
- Kunskapen om hur man bygger stenmurar kan användas av kommunen och komma fler till nytta.
- Man kan använda detta projekt som ett föregångsexempel, ifall liknande projekt är utav intresse. På så sätt kan det komma fler till nytta.
- Nej, det kan det tyvärr inte.
- Om det finns fortsatt möjlighet att söka denna typ av stöd så kan jag bidra med hjälp gällande liknande projekt och på så sätt kan det komma fler till nytta, men annars kan jag inte se att det har någon direkt verkan. Det är dock en nytta för framtiden att kulturvärdet inte försvinner.
- Projektet leder till högre biologisk mångfald, och på så sätt kommer det fler till nytta.
- Slutresultatet av projektet kan komma fler till nytta, i och med att det är en vandringsled. Själva arbetet med projektet kan jag däremot inte se att det skulle komma någon till nytta.

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN